

ประวัติ
วัดใหญ่สุวรรณาราม
จังหวัดเพชรบุรี

กรมศิลปากร

พิมพ์แจกในงานกุศลพระราชทาน
ณ วัดใหญ่สุวรรณาราม วรวิหาร
วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๒

ประวัติ
วัดใหญ่สุวรรณาราม
จังหวัดเพชรบุรี

กรมศิลปากร
พิมพ์แจกในงานกุศลพระราชทาน
ณ วัดใหญ่สุวรรณาราม วรวิหาร
วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๒

313

294.3135

ร152821

NATIONAL LIBRARY OF THAILAND

31111004576094

คำนำ

กรมศิลปากรได้รับพระราชทานผ้าพระกฐินไปทอด ณ พระอารามใด โดยปกติก็ได้มอบให้เจ้าหน้าที่พยายามเรียบเรียง และจัดพิมพ์ประวัติของพระอารามนั้น ตลอดทั้งเรื่องราวเกี่ยว ข้องกับท่านผู้สร้างและปฏิสังขรณ์พระอารามนั้น ๆ แจกจ่าย เป็นบรรณาการแก่พุทธศาสนิกชนผู้ร่วมกุศลกาลทาน โดยทั่ว กันและได้ทำติดต่อกันมาหลายปี เช่น

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๐๑ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด ณ วัดกาญจนสิงหาสน์ จังหวัดธนบุรี และได้จัดพิมพ์ ประวัติวัดกาญจนสิงหาสน์

วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๒ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด ณ วัดคูสิดาราม จังหวัดธนบุรี และได้จัดพิมพ์ประวัติ วัดคูสิดาราม

วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๐๓ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด ณ วัดพระยาทำ จังหวัดธนบุรี (ปีนี้ได้จัดพิมพ์เช่นเคย)

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๔ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด
ซ้ำอีก ณ วัดกาญจนสิงหาสน์ จังหวัดธนบุรี และได้จัดพิมพ์
มูลเหตุแห่งการสร้างวัดในประเทศไทย พระนิพนธ์ของ
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๕ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด
ณ วัดอัมพรสวรรค์ จังหวัดธนบุรี และได้จัดพิมพ์ประวัติ
วัดอัมพรสวรรค์ พร้อมด้วยหมายรับสั่งในรัชกาลที่ ๓

วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๐๖ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด
ณ วัดชนะสงคราม จังหวัดพระนคร และได้จัดพิมพ์ประวัติ
วัดชนะสงคราม

วันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๐๗ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด
ณ วัดเทพธิดาราม จังหวัดพระนคร และได้จัดพิมพ์กลอน
เพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ดสวรรค์ และพระอาการประชวรของ
กรมหมื่นอัมพรสฤดาเทพ

วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๘ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด
ณ วัดสุวรรณาราม จังหวัดธนบุรี และได้จัดพิมพ์ประวัติ
วัดสุวรรณาราม

วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๐๕ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด
ณ วัดราชสีทธาราม จังหวัดธนบุรี และได้จัดพิมพ์ประวัติ
วัดราชสีทธาราม

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๐ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด
ณ วัดสังข์กระจาย จังหวัดธนบุรี และได้จัดพิมพ์ประวัติ
วัดสังข์กระจาย

วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๑ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด
ณ วัดชนะสงคราม จังหวัดพระนคร และได้จัดพิมพ์หนังสือ
พระกฐินวินิจฉัยกถา

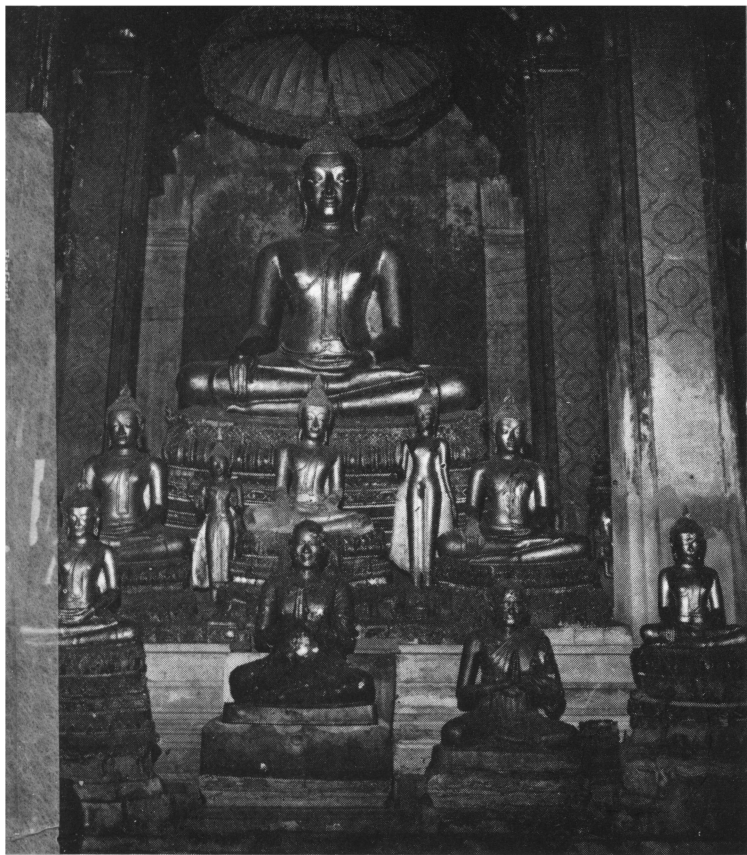
ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ นี้ กรมศิลปากรได้รับพระราชทาน
ผ้าพระกฐินไปทอด ณ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี
จึงได้มอบให้นายประพัฒน์ ตริณรงค์ หัวหน้าแผนกบันทึก
เหตุการณ์ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ รวบรวมและเรียบเรียง
ประวัติวัดใหญ่สุวรรณารามขึ้นพิมพ์แจกเผยแพร่ และห้าง
หุ้นส่วนจำกัด ศิวพร มีกุศลเจตนาพร้อมและรับจัดพิมพ์ชำระ
สำหรับแจกจ่ายเป็นบรรณาการแก่บรรดาพุทธศาสนิกชนผู้ร่วม
ในการทอดกฐินพระราชทานคราวนี้ ในระยะ ๑๑ ปีที่ผ่านมา

ได้นำผ้ากฐินไปทอด ณ จังหวัดพระนครและธนบุรีเท่านั้น
นับเป็นครั้งแรกที่ออกต่างจังหวัด นอกจากจัดการพิมพ์
หนังสือแจกเช่นเคยแล้ว กรมศิลปากรยังเห็นเป็นโอกาสอันดี
จึงได้จัดนาฏศิลป์ของชาติไทย ซึ่งเป็นมรดกที่มีค่าและตก
ทอดมาจากบรรพบุรุษของเราแต่โบราณกาลออกแสดงให้พี่น้อง
ชาวเพชรบุรีได้ชื่นชม และอนุโมทนาในกฐินทานครั้งนี้ไป
พร้อมกัน ขอให้กุศลกาลทานที่ท่านร่วมใจกันบำเพ็ญ จง
อำนวยผลดลบันดาลให้ทุกท่านเจริญด้วย อายุ วรรณะ สุขะ
พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ ตลอดกาลนาน เทอญ

ธีระภรณ์

อธิบดีกรมศิลปากร

๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๒

พระประธาน พระพุทธรูป และ รูปหล่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ในพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี

สารบาญ

คำนำ

[ก—ง]

๕
ชนและทตง

๑

๔
ชอวัด

๒

เขตวัด

๔

ผู้สร้างและปฏิสังขรณ์

๕

สมัยกรุงศรีอยุธยา

๕

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

๙

ปูชนียวัตถุและโบราณวัตถุสถาน

๑๓

พระอุโบสถ

๑๓

พระพุทธรูปและรูปหล่อในพระอุโบสถ

๑๕

รูปหล่อสมเด็จพระเจ้าตากมอ

๑๗

วิหารโถง

๒๔

เสมา

๒๔

พระระเบียงหรือวิหารคด

๒๔

ศาลาการเปรียญ

๒๕

ของในศาลา	๒๘
พระเจดีย์และพระปรางค์	๒๙
หอไตร	๒๙
โรงเรียนพระปริยัติธรรม	๓๐
หอรบ	๓๐
ศาลาคู่	๓๐
หมู่กุฏิสงฆ์	๓๐
รูปหล่อพระครูมหาวิหาราภิรักษ์ (พุก)	๓๑
รูปช้างหล่อรูปสมเด็จเจ้าแตงโม	๓๑
ลำดับเจ้าอาวาส	๓๒
การศึกษา	๓๕
ของพระราชนาน	๓๖
ภิกษุ สามเณร ไวยาวัจกร	๓๖
ความสำคัญของวัด	๓๖
สกุลช่างเพชรบุรี	๓๗
แบบฝาเรือนไทยสมัยโบราณ	๓๘

วัดใหญ่สุวรรณาราม

ชั้นและที่ตั้ง

วัดใหญ่สุวรรณาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิด
วรวิหาร ตั้งอยู่ตำบลท่าราบ อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี
เป็นวัดโบราณ สันนิษฐานกันว่า เป็นวัดที่มีมาแล้วตั้งแต่สมัย
กรุงศรีอยุธยา โดยอาศัยหลักการพิจารณาปูชนียวัตถุและโบราณ
วัตถุสถานสำคัญ ๆ ในวัด เช่น พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญเป็น
ต้น เป็นเครื่องประกอบว่า ของเก่าเป็นฝีมือช่างสมัยกรุงศรีอยุธยา^(๑)
แต่บางท่านให้ความเห็นว่า อาจเป็นวัดที่สร้างขึ้นก่อนสมัย
กรุงศรีอยุธยาก็ได้ โดยพิจารณาแบบอย่างใบสีมาคู่ศิลาทรายแดง
รอบพระอุโบสถของวัดว่า น่าจะเก่าก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา กับ
พระพุทธรูปอีกองค์หนึ่งซึ่งอยู่บนชุกชีหลังพระประธานปัจจุบัน
ซึ่งเข้าใจว่าจะเป็นพระประธานองค์เดิม แต่ข้อสันนิษฐานประการ
หลังยังไม่เป็นที่ยุติ

(๑) ดู—ประวัติสังเขปวัดใหญ่สุวรรณาราม ของ ดร. อมาตยกุล
พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๐ น. ๑

ชื่อวัด

ชื่อวัดในปัจจุบัน เรียกกันเป็น ๓ อย่าง คือ วัดใหญ่ วัดสุวรรณาราม และวัดใหญ่สุวรรณาราม ความจริง วัดนี้ สมัยก่อนยังมีชื่อเรียกอย่างอื่นอีก คือ เรียกว่า วัดน้อยบักซ์ไต้ หรือ วัดน้อยปากไต้ กับวัดนอกบักซ์ไต้หรือวัดนอกปากไต้ ซึ่งน่าจะได้พิจารณาเรื่องชื่อวัดที่เปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับไว้ด้วย เพื่อประโยชน์ทางประวัติของวัดต่อไป

เหตุที่วัดนี้ได้ชื่อว่า วัดน้อยบักซ์ไต้หรือวัดน้อยปากไต้ นั้น เข้าใจกันว่าจะเพี้ยนมาจากคำว่า วัดนอกบักซ์ไต้หรือวัดนอกปากไต้ เพราะเคยมีวัดอีกวัดหนึ่งซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กัน คือ อยู่หลังวัดด้านไต้ (ปัจจุบันร้าง และกลายเป็นที่ศาสนสมบัติหลังเรือนจำเพชรบุรี) มีชื่อว่า วัดในไก่อ๊ตัย ชื่อ วัดนอกบักซ์ไต้หรือปากไต้ กับ วัดในไก่อ๊ตัยเป็นชื่อเรียกคล้องจองกัน และตรงตามภูมิฐานอันเป็นที่ตั้งวัด และคำว่า “นอก” นั้น คงเพี้ยนเป็น “น้อย” เพราะวัดในไก่อ๊ตัยซึ่งเป็นวัดคู่กันนั้น เปลี่ยนชื่อเป็นวัดหัวสนามก่อนร้าง วัดนอกก็คงจะเปลี่ยนเป็นวัดน้อย ส่วนคำว่า “บักซ์ไต้” หรือปากไต้ที่เรียกเป็นสร้อยชื่อวัดนั้น น่าจะเป็น “ปากไต้” มากกว่า “บักซ์ไต้” เพราะในหนังสือเก่ามักเขียนว่า “ปากไต้” เช่น

คำว่า “ปากใต้ ฝ้ายเหนือ” เป็นต้น คำว่า “ปากใต้” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้คำอธิบายว่า “ปากใต้น. บั๊กใต้, ฝ้ายใต้” ซึ่งคำๆ นี้ได้ถูกนำมาเป็นสร้อยชื่อวัด เพราะวัดตั้งอยู่เหนือลำน้ำเพชรบุรี แต่อยู่ใต้เมืองมากกว่าวัดอื่น ๆ ในย่านเดียวกัน ลำน้ำเพชรบุรีเดิมไหลผ่านวัดนี้ แล้วหักเบนไปออกตรงมุมกำแพงที่หน้าวัดวิหาร ระหว่างเขตวัดวิหารกับวัดไตรโลกย์ นั้นอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งก็คือ สันนิษฐานกันว่า มีวัดอีกวัดหนึ่งตั้งอยู่ในแนวเดียวกับวัดนี้ คือ วัดปากน้ำ (ปัจจุบันร้างแล้ว เคยมีผู้ขุดกรุพระวัดนี้ เรียกกันว่า พระเครื่องกรุวัดปากน้ำ) แต่ตั้งอยู่กันคนละด้านของกำแพงเมือง ซึ่งวัดปากน้ำที่ร้างไปแล้วนั้นอาจมีสร้อยชื่อวัดที่คล้องจองกับวัดน้อยปากใต้ก็ได้

ส่วนเหตุที่เรียกว่า วัดใหญ่ นั้น คงเป็นเพราะสภาพของวัดมีบริเวณกว้างขวางใหญ่โต มีต้นไม้ขึ้นร่มรื่น มีสระน้ำขนาดใหญ่ สมกับชื่อวัดใหญ่จริง ๆ (๑) แล้วต่อมากงเปลี่ยนเป็นวัดสุวรรณาราม เมื่อคราวพระราชาคณะสำคัญรูปหนึ่งของจังหวัด

(๑) ดู—เรื่องประวัติสังเขปวัดใหญ่สุวรรณาราม ของ ศรี อมาตยกุล พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๐ น. ๑

เพชรบุรี คือ พระสุวรรณมุนี (๑) (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) ปฏิสัง-
 ขรณ์วัดนี้ ซึ่งเมื่อปฏิสังขรณ์แล้วคงเปลี่ยนชื่อเสียใหม่โดยใช้ชื่อ
 สมณศักดิ์นั้น มาเป็นชื่อวัด เรียกกันว่า วัดสุวรรณาราม แม้
 จะมีเรียกผิดแผกแตกต่างกันออกไปว่า วัดสุวรรณาวาสบ้าง วัด
 สุวรรณธารามบ้าง ก็ยังคงมีคำว่า “ สุวรรณ ” อยู่ และเล่ากันอีก
 ด้วยว่า พระสุวรรณมุนีนั้น มีชื่อเดิมว่า ทอง จะกล่าวถึงประวัติ
 ของท่านอีกในตอนว่าด้วยปูชนียวัตถุของวัด แต่ถึงจะได้เปลี่ยน
 ชื่อวัดมาเป็น วัดสุวรรณารามแล้ว ชาวบ้านที่ยังคงเรียกว่าวัด
 ใหญ่อยู่ก็มี ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เรียกชื่อรวมกันในบางครั้งว่า วัด
 ใหญ่สุวรรณาราม ปัจจุบัน ทางราชการเรียกอย่างชื่อหลัง

เขตวัด

เขตวัดกว้างขวางมาก เฉพาะเนื้อที่อันเป็นอุปจารแห่ง
 วัด ภายในกำแพงล้อม ด้านยาว ๕ เส้น ๑๗ วา ๒ ศอก ด้าน
 กว้าง ๓ เส้น ๑๗ วา ๒ ศอก เป็นเนื้อที่ ๒๐ ไร่เศษ นอกกำแพง
 ล้อมติดต่อกับที่ธรณีสงฆ์ของวัดมีเนื้อที่รวมทั้งสิ้นอีก ๑๒ ไร่เศษ

ผลประโยชน์ของวัด กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ
 เป็นผู้จัดเก็บ มีรายได้ประมาณปีละ ๔,๐๐๐ บาท (สี่พันบาท)

(๑) ดู—พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 เมื่อเสด็จประพาสสมณเทวราชบุรี พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๐ น. ๒๘

ผู้สร้างและปฏิสังขรณ์

ผู้สร้าง

ทราบกันแต่เพียงว่า วัดนี้สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ยังไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า ใครเป็นผู้สร้างและสร้างสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนไหน ของเก่าที่ปรากฏอยู่ส่วนใหญ่เป็นของซึ่งปฏิสังขรณ์ขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย

ผู้ปฏิสังขรณ์

จากหลักฐานเท่าที่มี ปรากฏว่า การปฏิสังขรณ์วัดนี้มีหลายคราว และแบ่งออกเป็นสมัยดังนี้

สมัยกรุงศรีอยุธยา ผู้ปฏิสังขรณ์ครั้งสำคัญ คือ พระสุวรรณมุนี (สมเด็จพระเจ้าตากสิน) ซึ่งเป็นชาวเพชรบุรี เคยมาอยู่วัดนี้เมื่อตอนเป็นศิษย์วัด และบรรพชาเป็นสามเณร ก่อนที่จะขึ้นไปอยู่กรุงศรีอยุธยา พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ์) ได้กล่าวประวัติของท่านตอนปฏิสังขรณ์วัดนี้ว่า “เมื่อท่านมั่งคั่งด้วยสมณศักดิ์ฐานันดรแล้ว ภายหลังต่อมา ท่านคิดถึงภูมิลำเนาเดิมและวัดอันเป็นสถานมูลศึกษาของท่าน จึงได้ถวายพระพรลาสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินว่าจะออกไปบูรณะปฏิสังขรณ์พระอารามที่

เคยอยู่สำนักอาศัยเป็นการบำเพ็ญพุทธบูชา พระราชาเจ้าก็ทรง
อนุญาตอนุโมทนา แล้วถวายท้องพระโรงในพระราชฐานองค์
หนึ่ง เป็นการช่วยเจ้าคุณอาจารย์ ซึ่งท่านได้ประดิษฐานเป็น
ศาลาการเปรียญไว้ในวัดใหญ่นั้น ตัวไม้และเสาใหญ่มาก
ลวดลาย เขียนลายสลักก็เป็นฝีมือโบราณจริง ควรเชื่อตามตำนานนี้
ได้จริง” (๑) และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๕ ก็ได้ตรัสกับมกุฎราชกุมาร (พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) ถึงเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินเป็นผู้ปฏิสังขรณ์
วัดนี้ไว้ว่า “ท่านองค์นี้เป็นสามเณรอยู่ในเมืองเพชรบุรี ลง
อาบน้ำพบเปลือกแตงโมลอยมา เก็บเปลือกแตงโมนั้นกิน พวก
เพื่อนศิษย์วัดด้วยกันล้อเลียนอับอาย จึงได้หนีเข้าไปยังกรุง ตั้ง
หน้าเรียนพระปริยัติธรรมจนได้เป็นพระราชาคณะ แล้วจึงได้
กลับมาปฏิสังขรณ์วัดนี้...ท่านสมเด็จพระเจ้าตากสินนี้ จะเป็นพระ
สุวรรณมุนีเสียดอกกระมัง จึงได้ชื่อวัดเพิ่มขึ้นว่า วัดใหญ่สุวรรณา
ราม” (๒)

(๑) ดู—ตำนานเมืองเพชรบุรี พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๔ น. ๑๐๗

(๒) ดู—พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อเสด็จประพาสมณฑลราชบุรี ในประกาศ ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ.
๒๔๕๒) พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๐ น. ๒๗—๒๘

สมเด็จพระเจ้าตากมโได้ลงมาจากกรุงศรีอยุธยาปฏิสังขรณ์วัด
ครั้งสำคัญนี้เมื่อไรนั้น ยังไม่มีหลักฐานบอกวันเดือนปีไว้แน่ชัด
ตำนานมีเพียงว่า เมื่อท่านปฏิสังขรณ์วัดนี้กับวัดหนองหัวอันเป็น
ชาติภูมิดั้งเดิมแล้ว จึงกลับกรุงศรีอยุธยา ต่อมาได้รับหน้าให้
ซ่อมมณฑปพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี ในแผ่นดินสมเด็จพระ
ศรีสรรเพชญ์ที่ ๘ (พระพุทธเจ้าเสือ) (๑) เรื่องเกี่ยวกับการ
ปฏิสังขรณ์มณฑปพระพุทธบาทครั้งนี้มีข้อความในพระราชพงศาว
ดาร ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า

“ในปีมะเมีย จัตวาศกนั้น (ศักราช ๑๐๖๔) ทรงพระ
กรุณาให้ช่างต่ออย่างพระมณฑปพระพุทธบาทให้มียอดห้ายอด ให้
ย่อเก็จมีบันแถลงและยอดแทรกด้วย นายช่างต่ออย่างแล้วเอาเข้า
ทุลฉวย จึงมีพระราชดำรัสให้ปรุเครื่องบนพระมณฑปตาม
อย่างนั้นเสร็จ จึงเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตรา
ชลมารคสดลมารคขึ้นไปในมัสการพระพุทธบาทตามอย่างพระราช
ประเพณีมาแต่ก่อน แล้วทรงพระกรุณาให้ช่างพนักงานจัดการยก
เครื่องบนพระมณฑปพระพุทธบาท ขณะนั้นสมเด็จพระสังฆราช

(๑) ดู—เรื่องประวัติสังเขป วัดใหญ่สุวรรณาราม ของ ตรี อมาตยกุล
พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๐

ตามเสด็จขึ้นไปช่วยเป็นแม่การด้วย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระ
ทัยปราโมทย์ยิ่งนัก จึงทรงพระกรุณาขอการทั้งปวงถวายให้
สมเด็จพระสังฆราชเป็นแม่การ แล้วก็เสด็จกลับยังกรุงเทพมหานคร
นคร” (๑)

หากถือศักราช ๑๐๖๔ (พ.ศ. ๒๒๔๕) เป็นเกณฑ์แล้วคง
ประมาณได้ว่า การปฏิสังขรณ์วัดครั้งนี้ทำเมื่อก่อน พ.ศ. ๒๒๔๕

ส่วนรายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิสังขรณ์นั้นไม่มี สิ่งที่ยัง
เหลือเป็นของเก่าอยู่บัดนี้ก็คือ พระอุโบสถ พระประธาน ศาลาการ
เปรียญ ธรรมาสน์ สังเกตพระสวดของเก่า^(๒) และหอไตรสามเสา
ในสระน้ำ แต่เนื่องจากตามตำนานกล่าวไว้ว่า การปฏิสังขรณ์
ครั้งนี้เป็นครั้งใหญ่ ดังนั้น คงเท่ากับการสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นใหม่
เกือบทั้งวัด ทำนองเดียวกับพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงปฏิสังขรณ์วัดสำคัญ ๆ ในพระนคร ซึ่งบางวัดก็เท่ากับการ
สร้างวัดใหม่ โบสถ์ วิหาร การเปรียญ และเสนาสนะของสงฆ์
ทรงมีพระราชดำริเห็นควร อย่างไรก็จัดทำปรับปรุงดัดแปลง

(๑) ดู—พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ภาคจบ ห้างหุ้น
ส่วนจำกัด โอเดียนสโตร์ จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ น. ๑๗๑-๑๗๒

(๒) เครื่องสังเคตพระสวดนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาไกรสรานุภาพ
ทรงให้นำมาไว้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

สร้างเสริมต่อเติมไปตามกระแสพระราชดำริ การปฏิสังขรณ์วัดนี้
ในครั้งนี้ ก็คงจะเป็นไปในทำนองเดียวกัน

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ วัดใหญ่สุวรรณารามได้รับ
บูรณะปฏิสังขรณ์เป็นครั้งคราวดังนี้

เมื่อพระสุวรรณมุนี (สมเด็จพระเจ้าตากมอ) ปฏิสังขรณ์วัด
ครั้งใหญ่ในตอนทีกล่ามาแล้วนั้น การปฏิสังขรณ์ครั้งสำคัญยุค
ชั่วระยะหนึ่ง ทั้งนี้ ก็เพราะสิ่งที่ได้รับการปฏิสังขรณ์หรือได้ก่อ
สร้างขึ้นไว้ใหม่ ยังอยู่ในสภาพที่บริบูรณ์ดีอยู่ จะมีบูรณะปฏิสัง-
ขรณ์บ้างก็เป็นส่วนน้อย เช่น สมัยเจ้าอธิการฉิม ให้ถมสระใหญ่
ของวัด ซึ่งเดิมยาว ๖ เส้นเศษ เหลือยาว ๒ เส้น กว้าง ๑๐
สมัยเจ้าอธิการเกิด ย้ายกุฏิคณะหน้าพระอุโบสถมาตั้งตรงที่ถมสระ
ถูกถมไว้แล้วตั้งแต่สมัยเจ้าอธิการรูปก่อน จนกระทั่งถึงสมัยพระ
ครูมหาวีฬหาราภิรักษ์ (พุก) เป็นเจ้าอาวาส จึงได้ปฏิสังขรณ์ใหญ่
อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕

พระครูมหาวีฬหาราภิรักษ์ (พุก) เป็นเจ้าอาวาสครองวัด
นี้เป็นเวลา ๔๐ ปีเศษ ได้ปฏิสังขรณ์และสร้างถาวรวัตถุที่สำคัญๆ
ของวัดหลายอย่างดังจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาของพระบาท

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงนิพนธ์ไว้ว่า “วัดใหญ่สุวรรณาราม ซึ่งเป็นที่ฉันชอบใจฝีมือช่างในวัดนั้น บรรดาฝีมือที่ทำทุกอย่างปรากฏว่าเป็นช่างหลวงได้ทำอย่างวิเศษ ตั้งแต่เสาเม็ดทรงมนมุกกำแพงเป็นต้น... งานที่ได้ทำขึ้นใหม่ คือ ได้สร้างพระระเบียงล้อมพระอุโบสถ แต่เป็นความคิดที่แปลกใหม่ดีมาก จะถือว่าเป็นศาลารายก็ได้ เป็นพระระเบียงก็ได้ เพราะเขาตัดขาดเป็นหลัง ๆ มีข้อฟ้าใบระกาหลังคาซ้อนสองชั้นทุกหลัง ลักษณะทำนองกุฏิล้อมวัดราชสิทธิ์ แต่แบบคางคกงามดีกว่าวัดราชสิทธิ์เป็นอันมาก เป็นเหตุให้ต้องเสาะสืบทาผู้ซึ่งเป็นเจ้าความคิด ได้ตัวขุนศรีวิชัย (ขันธ แสงเกิดสี) ซึ่งเป็นคนเจ้าพระยาสุรพันธ์ใช้ในการช่าง เป็นผู้ที่ได้บวชอยู่ในวัดนี้ก่อน คิดตัวอย่าง แลจัดการก่อสร้างทั้งสิ้น ได้สร้างขึ้นด้วยเงินเรียไรพระในวัดนี้ตั้งแต่พระครูเป็นต้นไปเป็นช่างด้วยกันโดยมาก รู้จักรักษาของเก่าดีเป็นอย่างยิ่ง เช่นการเปรียญ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ท่อนไหนผุเปลี่ยนแต่ก่อนนั้น ส่วนที่เป็นลวดลายสลักหรือเขียนอันยังจะใช้ได้เก็บของเก่าประกอบอย่างดีที่สุดที่จะทำได้ แต่ในการที่จะซ่อมขึ้นให้บริบูรณ์ได้อย่างเท่านั้น ไม่แต่ฝีมือพระ ถึงฝีมือช่างหลวงทุกวันนี้ก็ยากที่จะทำให้เข้ากันกับของเดิมได้... ได้ถวายเงินสำหรับปฏิ-

สังฆรณ์ ๒๐ ชั่ง ครึ่งก่อน ๆ ก็ได้เคยออกช่วยมาก ๆ เช่นนี้ พระ
วัดนั้นอยู่บ้างจะถือเอาเป็นผู้อุปการวัด ” (๑)

และนอกจากจะได้บูรณะปฏิสังฆรณ์ซ่อมสร้างถาวรวัตถุ
ดั่งอ้างพระราชหัตถเลขาเวลานั้นแล้ว ยังปรากฏว่าท่านได้ซ่อม
สร้างอย่างอื่นอีกมาก เท่าที่ยังเหลือปรากฏอยู่ก็มี ซ่อมเครื่องบน
พระอุโบสถ สร้างพระระเบียงหรือวิหารคดหรือศาลารายรอบพระ
อุโบสถ โยและต่อเสาศาลาการเปรียญ สร้างหอสวดมนต์และ
กุฏิสงฆ์ สร้างศาลาคู่และหอรบรั้ว กับสร้างกำแพงรอบวัดพร้อม
กับซุ้มประตู นอกจากนี้ ยังได้สร้างพระพุทธรูป ตามวิหารคด
รายรอบพระอุโบสถไว้อีกด้วย

ต่อจากพระครูมหาวีรารักษ์ (พุก) มีสร้างและปฏิ-
สังฆรณ์อีกบ้าง คือ สมัยพระครูญาณวิมล (แตะ) เป็นเจ้าอาวาส
สร้างโรงเรียนปริยัติธรรม ปู่อัฐจนเต็มลานวัด (๒) และได้ต่อ
เติมทำลวดลายตามพระระเบียงหรือวิหารคดจนสำเร็จเรียบร้อย
กับซ่อมกุฏิสงฆ์ที่ชำรุดทรุดโทรมให้อยู่ในสภาพที่ดี ตลอดจนปลูก
ไม้ผลไม้ประดับสำหรับวัดเป็นการเพิ่มความร่มรื่นให้แก่วัดยิ่งขึ้น

(๑) ดู—พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว เสด็จประพาสสมณเสถียรราชบุรี น. ๒๕—๒๘

(๒) ปัจจุบัน อัฐจมนลงในดิน กลายเป็นพื้นดินธรรมดาหมดแล้ว

สมัยพระครูมหาวิหาราภิรักษ์ (นาค) ซ่อมศาลาการเปรียญ
เปลี่ยนข้อฟ้าพระอุโบสถใหม่ทั้งหมด สมัยพระครูสุวรรณศิลปาคม
(สม มหาวัย - เปรียญ) เจ้าอาวาสปัจจุบัน ได้ปรับปรุงวัดเรื่อย
มา เช่น ปรับปรุงกุฏิสงฆ์ที่หักปรักพังให้ดีขึ้น วางระเบียบเสนา
สนะใหม่ สร้างฌาปนสถาน และสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม^(๑)
สร้างซุ้มประตูหน้าวัดซุ้มที่ ๑ ใหม่ ใหญ่กว่าซุ้มเดิม กับสร้าง
ถนนคอนกรีตจากซุ้มประตูแห่งนี้ผ่านระหว่างหมู่กุฏิสงฆ์ กับ
หลังศาลาการเปรียญ ไปผ่านหน้าหอไตรสองชั้น ถึงกุฏิเจ้าอาวาส
กับอีกสายหนึ่งจากประตูหน้าวัดซุ้มที่ ๒ ผ่านเข้ามาระหว่างหน้า
ศาลาการเปรียญ กับหลังพระอุโบสถ แล้วแยกไปทางด้านใต้ของ
ศาลาการเปรียญบรรจบกับถนนคอนกรีตสายที่มาจากซุ้มประตู ๑
กับแยกอ้อมไปตามระเบียบด้านใต้ของพระอุโบสถจนถึงประตูเข้า
หรือหมู่กุฏิสงฆ์ทางด้านตะวันตกไปสร้างเรียงเป็นแถวขนานกับแถว
กุฏิสงฆ์ทางด้านใต้ของวัด โดยคงแบบชั้นบนของกุฏิเดิมไว้ ๓ ชั้น
ล่างทำเป็นตึก หนึ่งในสมัยที่ท่านพระครูรูปนี้ครองวัด กรม
ศิลปากร ได้มอบให้นายเพื่อ หริพิทักษ์ เป็นหัวหน้าควบคุมช่าง
มาซ่อม ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถ เพื่อไม่ให้หลุดล่อน
ออกไป โดยใช้งบประมาณของกรมศิลปากรเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗

(๑) โรงเรียนปริยัติธรรมเดิม ปัจจุบัน เป็นกุฏิท่านเจ้าอาวาส

พระอุโบสถ และ พระระเบียง

ลายเสาคู่แรกในพระอุโบสถ

ปูชนียวัตถุ และโบราณวัตถุสถาน

พระอุโบสถ อยู่หน้าศาลาการเปรียญ ทางกำแพงวัด ด้านเหนือ ยาว ๑๐ วา ๒ ศอก ๑ คืบ กว้าง ๕ วา ๑ คืบ ฝีมือช่างสร้างแบบสมัยกรุงศรีอยุธยา หลังคาลดสองชั้น ไม่มีมุข มุงด้วยกระเบื้องกาบูประดับข้อฟ้าใบระกาด้วยกระจุกสี หน้าบันด้านตะวันออกเป็นปูนปั้น มีรูปครุฑอยู่ตรงกลางวงล้อมด้วยลายกระหนกก้านขด หน้าบันด้านตะวันตกเป็นปูนปั้นเช่นเดียวกัน มีเทพีถือสุรอยู่กลางวงล้อมด้วยลายกระหนกเปลว ผนังด้านเหนือและด้านใต้ ไม่มีหน้าต่าง มีเสารับเชิงชายนอกผนังทั้งด้านเหนือด้านใต้ เป็นเสาย่อเหลี่ยมไม้สิบสองทุกต้น ผนังด้านนอก คือปูนฉาบด้วยน้ำปูนสีขาว พื้นพระอุโบสถยกพื้นสูง ลดสอง มีบานประตูเข้าทางด้านหน้าสองประตู ระหว่างประตูคู่นี้ มีหน้าต่างอยู่กลางใหญ่กว่าประตูมาก และอยู่สูงกว่าระดับประตู ด้านหลังมี ๒ ประตู บานประตูและหน้าต่างเป็นแผ่นไม้สักหนา ด้านนอกทาสีแดง ด้านในเป็นภาพเขียนสีรูปทวารบาลยืนหันให้เห็นด้านหน้า มงกุฎทรงเทริดแบบมงกุฎพระทรงเครื่องสมัยกรุงศรีอยุธยา แขนข้างหนึ่งปล่อยหนึ่งลงข้างตัว อีกข้างหนึ่งจับลายกระหนกงดงาม ตัวกระหนกคล้ายช่อดอกไม้ ผนังทั้งด้านเหนือด้าน

ได้มีจิตรกรรมฝาผนังเต็ม เขียนเป็นภาพเทพชุกชุมผนังละ ๕ แถว ผนังด้านหน้าพระประธาน เว้นที่ทำไว้เป็นหน้าต่างบานใหญ่ ดังกล่าวแล้ว เขียนเป็นภาพमारผจญ ผนังด้านหลังพระประธาน เป็นลายก้านขด ความงามของผนังพระอุโบสถแห่งนี้ พระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงชมไว้ว่า “รูปภาพเทพชุก ชุมที่หนึ่งเป็นชั้น ๆ ในผนังพระอุโบสถดูได้ทุกตัว แลเห็นได้ว่า ไม่มีฝีมือแห่งใดในกรุงเทพเหมือนเลย เช่นหน้ายักษ์ ไม่ได้เขียน เป็นหัวโขน เขียนเป็นหน้าคนที่ย่น ๆ ที่ซึ่งเป็นกนกก็เขียนเป็น หนวดเครา แต่อย่าเข้าใจว่าเขียนเป็นภาพกาก เขียนแบบแสดง ให้เห็นว่า ผู้ที่เขียนนั้นรู้ความคิดเดิม ว่ายักษ์หมายความว่า เป็น คนชนิดใด การนุ่งห่ม เครื่องแต่งตัว รู้ว่าสอดคล้องอย่างไร ไม่ได้ เขียนยุ่ง ๆ อย่างทุกวันนี้ รูปนั้นค่อนข้างจะลบเลือนมาก เหตุ เพราะว่าจะจะได้เขียนก่อน ๓๐๐ ปีขึ้นไป เว้นแต่ด้านหน้ามาร ผจญที่จะชำรุดมาก จึงได้เขียนเพิ่มขึ้นใหม่ ก็แลเห็นได้เด่นว่า ความคิดไม่ตลอดลงร่องรอย เสาปูน แต่ทาสีน้ำมันเขียนลายรดน้ำ เปลี่ยนแม่ลายต่างกันทุก ๆ คู่ แต่กรอบเชิงอย่างเดียวกัน กรอบ เเชิงงามนัก”(๑) เพดานเข้ากรอบแบบฝาปะกน ตรงพระเศียร

(๑) ดู—พระราชหัตถเลขาเล่มเดียวกัน น. ๒๖-๒๗

ทวารบาลที่บานหน้าต่างพระอุโบสถด้านใน ทิศตะวันออก

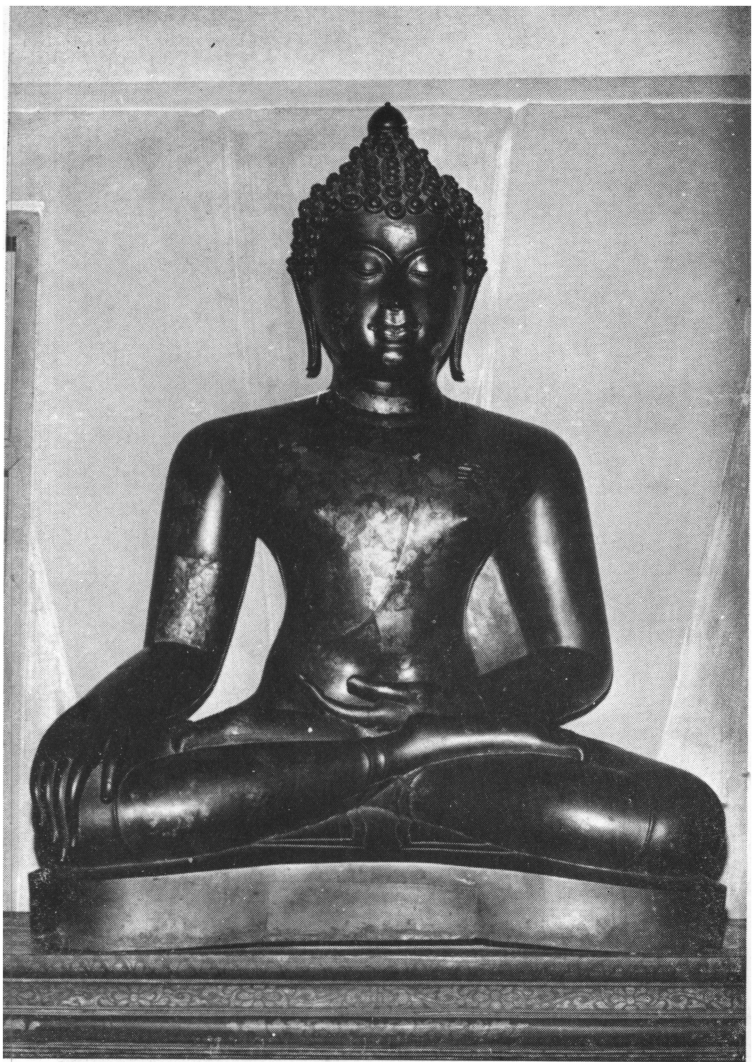
ภาพเทพชุมนุมบนผนังพระอุโบสถด้านใน หิศใต้

พระประธานฝั่งกระจูปดาวเดือนตลอดชายล่างเปิดให้เห็นกลอน
แปที่จัดวางไว้เป็นระเบียบ พื้นพระอุโบสถปูด้วยหินอ่อน

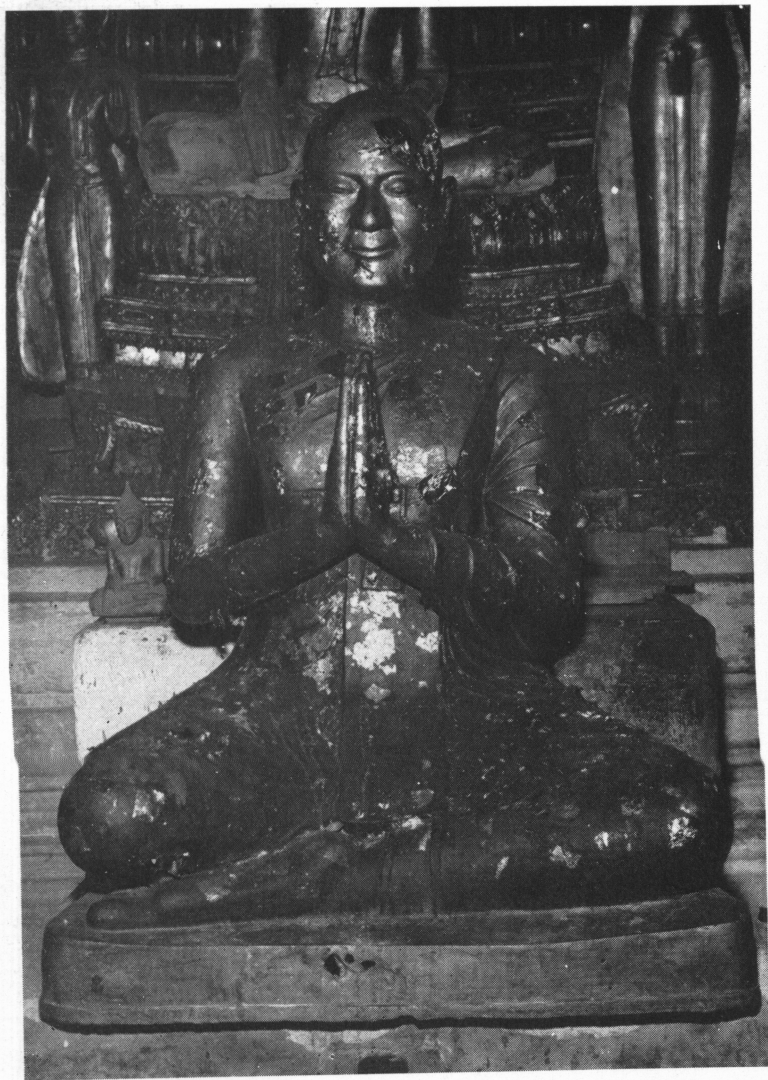
พระพุทธรูป และรูปหล่อ ในพระอุโบสถ มีพระ
พุทธรูปปางต่าง ๆ และรูปหล่อพระสำคัญที่เคยปฏิบัติอยู่หลาย
องค์ ซึ่งได้จัดไว้บนชุกชีดังนี้ พระประธาน เป็นพระพุทธรูป
ปูนปั้นปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๒.๒๐ เมตร ฝีมือแบบสมัย
อยุธยา ประดิษฐานอยู่บนแท่นหรือฐานสูงทำด้วยปูนปั้นลาย
กลีบบัวประดับกระจก ตรงมุมขึ้นเป็นลายสิงห์แต่ละข้างไม่เหมือน
กัน เหนือพระเศียรมีฉัตรห้อยลงมาจากเพดาน ด้านหน้า แดว
แรกมีพระพุทธรูปนั่งปางมารวิชัย ๓ องค์ เรียงกันไป และมีพระ
พุทธรูปยืนแทรกอยู่ ในระหว่างพระนั่ง ๒ องค์ แดวถัดออกมา
มีพระพุทธรูปนั่งสมาธิ ๒ องค์อยู่ริม กับมีรูปหล่อสมเด็จพระเจ้าตาก
อยู่ชิดองค์ใต้ และรูปหล่อพระครูมหาวิหาราภิรักษ์ (พุก) อยู่ชิด
องค์เหนือ ด้านใต้ มีพระพุทธรูปนั่งปางมารวิชัย ๓ องค์ เรียงกัน
แต่องค์กลางเป็นพระทรงเครื่องเล็กมาก ประดิษฐานอยู่บนแท่น
สูง ด้านหลังพระประธาน มีพระพุทธรูปนั่ง ๓ องค์ องค์กลาง
ปางสมาธิ องค์ริมปางมารวิชัยทั้งคู่ ด้านเหนือ มีพระพุทธรูปนั่ง
ปางมารวิชัยอีก ๓ องค์ อนึ่ง ด้านหลังพระประธานติดกับผนัง

พระอุโบสถ มีชุกชีประดิษฐานพระพุทธรูปอีกชุกชีหนึ่ง ซึ่งมีทางเดินได้ ระหว่างชุกชีพระประธานกับชุกชีนี้ บนชุกชี มีพระพุทธรูปองค์ใหญ่หล่อด้วยโลหะ ประดิษฐานอยู่บนแท่นซึ่งมามากหน้าตักกว้างประมาณ ๑ ม. ๔๐ ซม. พระบาทเบื้องขวามีนิ้ว ๖ นิ้ว บางท่านสันนิษฐานว่า พระพุทธรูปองค์นี้จะเป็นพระประธานองค์เดิมของพระอุโบสถก่อนแต่จะมีการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยอยุธยา ทางด้านพระหัตถ์ขวามีพระพุทธรูปยืนปางห้ามญาติ และพระพุทธรูปนั่งปางมารวิชัย ด้านพระหัตถ์ซ้ายมีพระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทร

ด้านหน้าพระประธานในพระอุโบสถ เคยมีพระพุทธรูปสำคัญ ๒ องค์ คือ พระพุทธรูปเขียนแสนสมัยแรก หน้าตักกว้าง ๘๐ ซม. เคยถูกโจรกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ แต่ท่านเจ้าอาวาสปัจจุบันกับเจ้าหน้าที่ตำรวจติดตามกลับมาได้ อีกองค์หนึ่ง คือ พระคันธารราษฎร์ นั่งขัดสมาธิเพชร ปางแสดงพระธรรมเทศนา หน้าตักกว้าง ๕๕ ซม. สมัยอยุธยา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ เคยเชิญขึ้นไปไว้พระนครขณะทรงผนวช เมื่อเสวยราชย์และสร้างพระนครคีรีที่จังหวัดเพชรบูรณ์เสร็จแล้ว จึงได้โปรดให้เชิญกลับมาอยู่ที่เดิม กับทางด้านหลังพระประธาน

พระพุทธรูปเชียงแสน (สมัยแรก)

รูปหล่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

เคยมีพระสกุลช่างนครศรีธรรมราชอีก ๑ องค์ หน้าตักกว้าง ๗๔ ซม.
พระพุทธรูปสำคัญทั้ง ๓ องค์นี้ ปัจจุบัน ทางวัดนำไปรักษาไว้ที่
อื่น เพราะเกรงโจรกรรม

รูปหล่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีตำนานว่า “ที่บ้าน
หนองหว้ามีเด็กอายุประมาณ ๕-๑๐ ขวบ ชื่อเด็กทอง ได้กำพร้า
บิดามารดาแต่เล็ก อยู่ในความปกครองของพี่สาว ๆ ใช้ให้ตำข้าว
หาฟืนทุกวัน วันหนึ่งตำข้าวหกล พี่สาวคว่ำฟืนไล่ตีเลยวิ่งหนีเอา
ตัวรอด แล้วระเหะหนเข้าเมืองเที่ยวตุ๋นตุ๋นเห่เข้าหมู่บ้านไปตาม
ฝูงเด็ก ๆ จนมีเพื่อนเล่นเพื่อนเที่ยวมาก เช่นเด็กบ้านและเด็ก
วัด เด็กทองนี้ได้เที่ยวอด ๆ อยากร ๆ อาศัยแต่น้ำพอกลิ้วท้องไป
วันหนึ่ง ๆ โดยความอดทน วันหนึ่งลงเล่นน้ำกับเด็กวัดใหญ่ ที่
ท่าหน้าวัด มีเปลือกแดงโมลอยน้ำมา ๑ เปลือก โดยความหิวจึง
คว่ำเปลือกแดงโมได้ แล้วก็ดำน้ำลงไปเคี้ยวกินแล้วโผล่ขึ้นมา
เพื่อนเด็กที่เล่นน้ำด้วยกันรู้ว่าเด็กทองนี้กินเปลือกแดงโม ก็พา
กันแย่งกันต่าง ๆ ว่าจะกะกินเปลือกแดงโม จึงได้พากันเรียก
ว่าเด็กแดงโม ถึงอย่างไรก็ดีเด็กทองคนนี้ก็หาแสดงความก้อเขิน
ขัดแค้นต่อเพื่อนเด็กด้วยกันไม่ คงแสดงความขี้ม๊มขี้ม๊มแจ่มใสพูด
จาเล่นหัวตามเคย ตั้งแต่วันนั้นมาก็กระโจนกระแจ้กับเด็กวัดใหญ่

จนได้เข้าไปเล่นหัวอยู่ในวัดกับเพื่อน ทั้งได้ดูเพื่อนเขาเขียนเขา
อ่านกันอยู่เนือง ๆ แล้วก็เลียนอนค้างอยู่กับเพื่อนในวัดด้วยกัน วัน
หนึ่ง เป็นพิธีมงคลการ เจ้าเมืองได้นิมนต์สมภารไปสวดมนต์เย็น
ครั้นเสร็จแล้วกลับวัด พอตกเวลากลางคืนสมภารจำวัดนอนใกล้
รุ่งผ่นว่า ช้างเผือกตัวหนึ่งได้เข้ามาอยู่ในวัด แล้วขึ้นไปบนหอ
ไตรทางเอาตู้พระไตรปิฎกล้มลงหมดทั้งหอ ครั้นตื่นจากจำวัด
ท่านก็นั่งตรองความฝัน จึงทราบได้โดยตำราลักษณะสุบินทำนาย
พอได้เวลาท่านจะไปนันทน์ที่บ้านเจ้าเมือง ท่านส่งกับพระเฝ้ากุฎ
ว่า ถ้ามีใครมาหาให้เอาตัวไว้ก่อนรอนกว่าจะพบท่าน แล้วท่าน
ก็ไปนันทน์ ครั้นเสร็จแล้วกลับมาวัด ถามพระว่ามีใครมาหาหรือ
เปล่า พระตอบว่าไม่มีใครมาหา ท่านจึงคอยดูอยู่จนเย็นก็ไม่
เห็นมีใครมา จึงได้ถาม พระ สามเณร พิษย์ว่า เมื่อคืนนี้มีใคร
แปลกหน้าเข้ามาบ้างหรือเปล่า เด็กวัดคนหนึ่งเรียนว่า มีเด็ก
ทองเข้ามานอนด้วยคนหนึ่ง ท่านจึงได้ให้ไปตามตัวมา ครั้นเด็ก
ทองมาแล้ว ท่านจึงได้พิจารณาดู รู้ว่าเด็กทองนี้เองที่เข้าสุบิน ท่าน
จึงได้ถามเรื่องราวต่าง ๆ จนได้ความตลอดแล้ว จึงชักชวนให้อยู่
ในวัดมิให้ระเหะหนีไปไหน ธรรมเนียมวัดแต่โบราณเมื่อใคร
พาเด็กให้มาเล่าเรียนแล้ว มักจะปล่อยให้เล่นกันเสียให้คุ้นเคย

กันสัก ๒-๓ เวลาก่อน จึงจะให้ลงมือเขียนอ่าน พอถึงวันกำหนด ท่านจึงเรียกเด็กทองให้เขียนหนังสือ เด็กทองก็เขียนได้ตั้งแต่ ก.ข. ก.กา. ไปจนถึงเคยตลอดจนอ่านหนังสือพระมาลัยได้ ท่านมีความประหลาดใจ จึงถามว่าเจ้ารู้มาจากไหน เด็กทองตอบว่า รู้ที่วัดนี้เอง เพราะครูเพื่อนเขาเขียนเขาอ่านจึงจำได้ (เรื่องนี้ เพราะการศึกษาครั้งโบราณตั้งอยู่ในวัด ตอนเช้าเมื่อเด็กหุงหาข้าวถวายพระและพระฉันเสร็จแล้ว ก็พากันอ่านเขียนหนังสือ เวลาเพลจัดสำรับ แลฉัน แล้วก็เขียนอ่านหนังสือ ถ้าใครยังอ่านไม่ได้ท่านสมภารต่อให้ทีละคน ๆ เวลาเย็นกินข้าวแล้วต่อหนังสือคำและสวดมนต์เป็นต้น) เรื่องนี้จึงเป็นเหตุให้เด็กแดงโมหรือทองก็เรียก ซึ่งเป็นคนมีเขี้ยวหรือตาไวจำได้เขียนได้เสียก่อนเรียนทุกอย่าง ท่านสมภารจึงได้ให้บวชเป็นเณร หัตถ์เทศน์ธรรมวัตรและมหาชาติ และเรียนอรรถแปลบาลีด้วย ครั้นเทศกาลเข้าพรรษา เจ้าเมืองให้สมภารเทศน์ไตรมาส วันหนึ่ง ท่านสมภารไม่สบายจึงให้สามเณรแดงโมไปแทน ครั้นสามเณรแดงโมไปถึงเจ้าเมืองเห็นเข้าก็ไม่ศรัทธา จึงบอกว่าเมื่อพ่อเณรมาแล้วก็เทศน์ไปเถิด แล้วกลับเข้าไปในห้องเสีย สามเณรแดงโมก็ขึ้นเทศน์ พอดังนะโม แล้วเดินบทคุณฉัณย์เริ่มทำนองธรรมวัตรสำแดงไป ผู้ท่ายกทั้งข้างหน้า

ข้างในได้ฟังเพราะจับใจ ทั้งกระแสเสียงก็แจ่มใส เมื่อเอ่ยถึง
พระพุทธคุณมีพระอรหันต์เป็นต้น เสียงสาธุการและพนมมือ แล
เป็นผึกถั่วไปทั้งโรงธรรม ท่านเจ้าเมืองฟังอยู่ข้างในถึงนั่งอยู่ไม่ได้
จึงต้องกลับมานั่งฟังข้างนอกอย่างเคยและเพิ่มเครื่องกัณฑ์ติดเทียน
ประจำกัณฑ์ขึ้นอีก เมื่อเทศน์จบแล้ว โดยความเลื่อมใส เข้าไป
ประเคนของและชักไชว้ไต่ถามเหตุผลว่าอยู่ที่ไหน แล้วพิจารณา
เป็นโยมอุปฐาก อารธนาให้มาแทนสมภารต่อไปว่า ท่านแก่เฒ่า
ชราอาพาธอย่าให้มาประดักประเดิดเลย ขอให้พ่อเณรมาเทศน์
แทนท่านเถิด ต่อ นั้นไปสามเณรแดงโมก็มาเทศน์แทนเสมอ
สามเณรแดงโมนี้ได้เล่าเรียนศึกษาจากอาจารย์ที่มีอยู่ในอาราม
ต่าง ๆ ในเมืองเพชรบุรี การศึกษา เช่น ทางพระปริยัติธรรมและ
ข้อกัจจัตถ์ปฏิบัติ จนสิ้นความรู้ของท่านสมภารในสมัยนั้น ท่าน
สมภารจึงได้พาตัวสามเณรแดงโมเข้ากรุง ไปฝากไว้ต่อเจ้าคุณ
วัดหลวงแห่งหนึ่งได้ศึกษาพระปริยัติธรรมจนจบพระไตรปิฎก นับ
ได้ว่าเป็นเปรียญแล้ว ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ มีชื่อเสียงโด่ง
ดังจนเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินทรงนับถือ โปรดให้เป็นอาจารย์สอน
หนังสือพระราชบุตร พระราชนัดดา ให้เสด็จมาเล่าเรียนพระ
พุทธศาสนาปฏิบัติในคัมภีร์พระไตรปิฎกทางคศาสตร์ นับว่ากาล

ภายหลังมา เมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์นั้นได้เสด็จเสวย
ราชย์แล้ว โปรดตั้งพระอาจารย์แดงโมเป็นพระราชาคณะที่พระ
สุวรรณมุนี (๑) ซึ่งปรากฏในฝูงชนภายหลังเรียกกันว่า สมเด็จพระ
เจ้าแดงโม เมื่อท่านได้มั่งคั่งด้วยพระสมณศักดิ์ฐานันดรแล้ว ภาย
หลังต่อมาท่านคิดถึงภูมิลำเนาบ้านเกิดเดิมและวัดอันเป็นสถานมุล
ศึกษาของท่าน จึงได้ถวายพระพรลาสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินว่า
จะออกไปบูรณะปฏิสังขรณ์พระอารามที่เคยอยู่สำนักอาศัยเป็นการ
บำเพ็ญพุทธบูชา ก็ทรงอนุญาตอนุโมทนาแล้ว ถวายท้องพระโรง
ในพระราชฐานองค์หนึ่งเป็นการช่วยเจ้าคุณอาจารย์ ท่านได้นำ
มาประดิษฐานเป็นศาลาการเปรียญไว้ในวัดใหญ่นั้น ตัวไม้และ
เสาไม้ใหญ่มาก ลวดลายที่เขียน และลายสลักก็เป็นฝีมือ
โบราณ ก็ควรเชื่อตำนานนี้ได้จริง ๆ บานประตูศาลาการเปรียญ
สลักงามเป็นลายก้านขดปิดทองอย่างวิจิตร และมีรอยขวานหรือ
มีดฟันอยู่ ๑-๒ แห่ง ได้กล่าวกันว่าเมื่อครั้งศึกพม่าหรือมอญเข้า
มาทำศึกในเมืองเพชรบุรี ๆ สู้ไม่ได้พากันหนีพวกข้าศึก ๆ จึงพา
กันไล่ตามจับ พวกที่หนีพากันเข้าศาลาการเปรียญนี้ พวกข้าศึก
จึงได้พากันฟันผ่าประตูเข้าไปหมายจะจับ แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ

(๑) ปรากฏในทำเนียบสมณศักดิ์และคณะสงฆ์ครั้งกรุงเก่าว่า เป็น
ตำแหน่งพระครูสุวรรณมุนีในเมืองเพชรบุรีเป็นที่สังฆราชา

โดยมีผู้มาช่วย จึงได้พากันหนีไป และเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมาถึงแล้ว เขาเล่าว่าท่านให้หล่อรูปท่านไว้รูปหนึ่ง เรื่องหล่อรูปนี้หาช่างปั้นรูปหุ่นแสนยาก ทำไม่เหมือนได้เลย มาได้ตาแป๊ะหลังโก่งคนหนึ่งเป็นช่างปั้นอย่างเอกหล่อออกมาเหมือนมิได้ผิดเพี้ยน ท่านจึงได้ให้หล่อรูปตาแป๊ะไว้เป็นที่ระลึกด้วย ประดิษฐานไว้ในโบสถ์วัดใหญ่ยังอยู่ตรงท่าทุกวันนี้ มีเจ้านาย ข้าราชการ พ่อค้าชาวต่างประเทศ เมื่อไปเที่ยวเมืองเพชรบุรี ได้ไปชมศาลาการเปรียญและรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมิได้ขาด

และต่อมาเมื่อครั้งนั้นหลังคาพระมณฑปพระพุทธบาทเป็นหลังคาเหมือนวัดพนัญเชิง อยู่มาสมเด็จพระเจ้าตากสินจึงถวายพระพรแก่สมเด็จพระบรมกษัตริราชเจ้า ว่าจะล้างหลังคาหลังเสีย จะทำยอดพระมณฑปขึ้นไว้ สมเด็จพระบรมกษัตริราชเจ้าจึงโปรดให้มาดูแลแต่ก่อนนั้นมายังมีต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่ง อยู่หน้ากุฏิพระสุเจ้านักขัตติยคุณนั้นใหญ่ ๔ อ้อม มีดอกนั้นใหญ่ประมาณเท่าฝ่าบาตร ครั้นเช้าวันนั้นบานแล้ว บ่ายหน้าดอกไปข้างพระมณฑป กลางวันตูมเวลาเย็นบานบ่ายหน้าไปทางพระมณฑปเป็น นิจนิรันดรมิได้ขาด ครั้นสมเด็จพระเจ้าตากสินทำพระมณฑปขึ้นแล้ว เห็นต้นไม้ใหญ่นั้นก็คิดว่าพระมณฑปอยู่ ท่านสมเด็จพระเจ้าตากสินจึงฟันต้นไม้นั้นเสีย

ท่านสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถึงแก่อนิจกรรม” (๑)

ลักษณะของรูปหล่อของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระยาปริยัติ-
ธรรมาดา (แพ ตาละลักษณ) กล่าวไว้ว่า “รูปหล่อนั้นนั่งพับ
เพียบประนมมือถือดอกบัวนั้น ถ้าเป็นของเดิม คงแปลว่านั่งทำ
พุทธบูชาเวลาไหว้พระ ลักษณะรูปทรงสัณฐานของท่านเป็นสัน
ทัดคนทรงสูง ๆ ปากแหลมอย่างเรียกว่า ปากครุฑ ถ้าใครเคยเห็น
สมเด็จพระวันรัต (แดง) วัดสุทัศน์แล้ว อาจกล่าวว่ามีลักษณะ
ละม้ายคล้ายคลึงกันได้ ในโบสถ์วัดใหญ่นั้น ยังมีของเป็นพยาน
สำคัญอยู่อีกอย่างหนึ่ง คือ ฝาบาตรमुखซึ่งเจ้าอธิการวัดไทรรักษา
ต่อ ๆ กันมาใส่ตุ๊กกระจากโดยความเคารพนับถือจากดุจเชื่อไว้ว่า ฝา
บาตรของสังฆราชทอง เมื่อข้าพเจ้าได้เห็นแล้วได้พูดกันขึ้นถึง
เรื่องฝาบาตรด้วย พระสังฆนายกพนม (พริ้ม) ท่านเป็นผู้รู้เรื่อง
ได้ดีว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เดิมชื่อ ทอง แล้วได้เป็นที่พระสุวรรณ
มุนี เมื่อครั้งปฏิสังขรณ์วัดใหญ่ เสร็จแล้ว วัดใหญ่จะได้นาม
พระราชทานหรือขนานนาม จึงเรียกกันว่า วัดสุวรรณาวาส
(ราม) ต่อมา (ข้าพเจ้าเองได้เคยเห็นพระเจ้าพระคุณสมเด็จพระ
สังฆราชปุสสเทวะ วัดราชประดิษฐ ๑ สมเด็จพระวันรัต (แดง)

(๑) จาก—ประวัติสังเขปวัดใหญ่สุวรรณาราม ของ ศรี อมาตยกุล
(อภัยสมุทราชนารี) น. ๔-๑๑

วัดสุทัศน์ ๑ เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ (พุ่ม) ๑ ได้สังเกตเวลา
ท่านมัมโษษฐแหลมยื่นออกมาเป็นเหตุให้รำพึงในใจว่า ท่าน
บุญญวันตบุคคณั ย่อมมีลักษณะหลายประการก็จริง แต่ก็ลงนับ
ได้ลักษณะหนึ่ง” (๑)

วิหารโถง อยู่ด้านหน้าพระอุโบสถ สองปีกวิหารเป็น
ระเบียงหรือวิหารคดที่ล้อมพระอุโบสถ ในวิหารมีพระจุฬามณี
เจดีย์ ทำด้วยโลหะ ย่อเหลี่ยมไม้สิบสอง สูง ๒.๕๐ ม. ตั้งอยู่

เสมา เป็นเสมาคู่ หินทรายแดงขนาด ๓๖×๖๕×๑๑
ซม. มีรอยลงรักปิดทองประดิษฐานอยู่บนฐานก่ออิฐถือปูน ย่อ
เหลี่ยมไม้สิบสองคล้ายฐานพระเจดีย์ ทั้งหมดด้วยกันมี ๘ คู่ คือ
ด้านข้าง ๆ ละ ๓ คู่ ด้านหน้าและด้านหลังด้านละคู่ ลักษณะของ
ไบเสมาที่รายล้อมพระอุโบสถวัดนี้ บางท่านสันนิษฐานว่าเป็น
ของที่มีก่อนสมัยอยุธยาทำนองเดียวกับพระพุทธรูปปางมารวิชัยใน
พระอุโบสถที่มีนิ้วพระบาทข้างขวา ๖ นิ้ว

พระระเบียงหรือวิหารคด รอบพระอุโบสถ กว้าง
๑๔ วา ๒ ศอก ยาว ๑ เส้น เป็นของที่สร้างขึ้นใหม่สมัยพระครู
มหาวิหาราภิรักษ์ (พุก) เป็นเจ้าอาวาส แต่ก็สร้างขึ้นอย่างคง

(๑) ดู—ตำนานเมืองเพชรบุรี พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๔ น. ๑๐๘—๑๐๘

เสมาคู่ศิลาทรายแดง

หน้าบันพระอุโบสถ

งาม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงชมเชยไว้ว่า
 “พระระเบียงล้อมพระอุโบสถ เป็นความคิดที่แปลกใหม่ดีมาก
 จะถือเป็นศาลารายก็ได้ เป็นพระระเบียงก็ได้ เพราะเขาตัดขาด
 เป็นหลัง ๆ มีข้อฟ้าใบระกาหลังคาซ้อนสองชั้นทุกหลัง ลักษณะ
 ทำนองกุฏิล้อมวัดราชสิทธิ์ แต่แบบค่างดงามดีกว่าวัดราชสิทธิ์
 เป็นอันมาก ” (๑) ในพระระเบียงเคยมีพระพุทธรูป ๑๑๗ องค์
 พระยืน ๑๒ องค์ พระนั่ง ๑๐๕ องค์ (๒) สมเด็จพระ
 ดำรงราชานุภาพนำพระยืนไปไว้ที่วัดเบญจมบพิตร พระนคร ๒
 องค์ คือ องค์หมายเลข ๘ ปางห้ามสมุทร กับองค์หมายเลข ๓๕
 ปางห้ามญาติ หน้าบันของพระระเบียงทุกหลัง มีรูปพานใส่พระ
 ชรรค์อยู่ได้เลข ๕ ส่วนหลังคาพระระเบียงเปลี่ยนเป็นมุงด้วยกระ
 เปืองเคลือบแทนกระเบื้องเผาแบบเดิมเสียแล้ว

ศาลาการเปรียญ อยู่หลังพระอุโบสถ เป็นศาลาใหญ่
 ทั้งหมดมี ๑๐ ห้อง ยาว ๑๕ วา กว้าง ๕ วา หลังคาตสองชั้น
 มุงด้วยกระเบื้องกาบ ประดับข้อฟ้าใบระกาติดกระจกสี สมัยเมื่อ
 พระครูมหาวีฬารกิจ (นาค) ครองวัด หลังคาเคยพังลงมา

(๑) ดู—พระราชหัตถเลขาเล่มเดียวกัน น. ๒๖ (วัดราชสิทธิ์ จังหวัด
 ธนบุรี)

(๒) ดู—Guide to Petchaburi, Published by The Royal State
 Railways of Siam Information Bureau 1931, P, 36

จนกระเบื้องเลื่อนลงมาทั้งแถบ ต้องหากระเบื้องตามวัดร้างมาซ่อม

หน้าบันศาลา เป็นลายกระหนกช่อ ด้านตะวันตกออกमुख ติดรวงผึ้ง สำหรับย ห้วนาค กันสาดติดทวยงามมาก กระจิ่งและพริ้งมีลายต่าง ๆ ไม่ซ้ำกัน ฝาศาลาเป็นฝาปะก้น ด้านนอกเดิมเป็นลายเขียนทอง แต่ทาสีแดงทับเสียแล้ว ด้านในเป็นลายน้ำกาวเคลือบเลื่อนเสียเป็นส่วนมาก กระดานกรูทุกแผ่นเป็นลายต้นไม้ ต้นไผ่ นก และสัตว์หลายชนิด นอกจากนี้ ไม่ว่าจะเป็นชื้อ แปะ กลอน เส้า (แปดเหลี่ยม) เขียนลายแพรวพราวไปทั้งนั้น กันทวยที่รับเชิงชายเป็นกันทวยหน้าตักเตน งามมาก ทางด้านเหนือของศาลามีบานหน้าต่างพิเศษ ๒ บาน บานหนึ่งสำหรับพระเจ้าอยู่หัว และอีกบานหนึ่งสำหรับพระราชินี ทอดพระเนตรดูภายนอก ตรงเสาคู่ที่ ๔ เส้าแต่ละต้นมีลายสองอย่าง กล่าวกันว่าศาลาหลังนี้เดิมเป็นท้องพระโรง โดยแบ่งตรงเสาคู่นี้ออกเป็นชั้นในกับชั้นนอก

บานประตูศาลา มี ๕ ประตู ทางด้านหลัง ๒ ประตู ด้านหน้า ๓ ประตู โดยเฉพาะบานประตูกลางทางด้านหน้างามมาก เพราะสลักเป็นลายก้านขดสองชั้นปิดทอง ประดับกระจก ด้านใน มีรูปสัตว์แทรกอยู่กับลาย โดยเฉพาะตรงเชิงหรือตีน

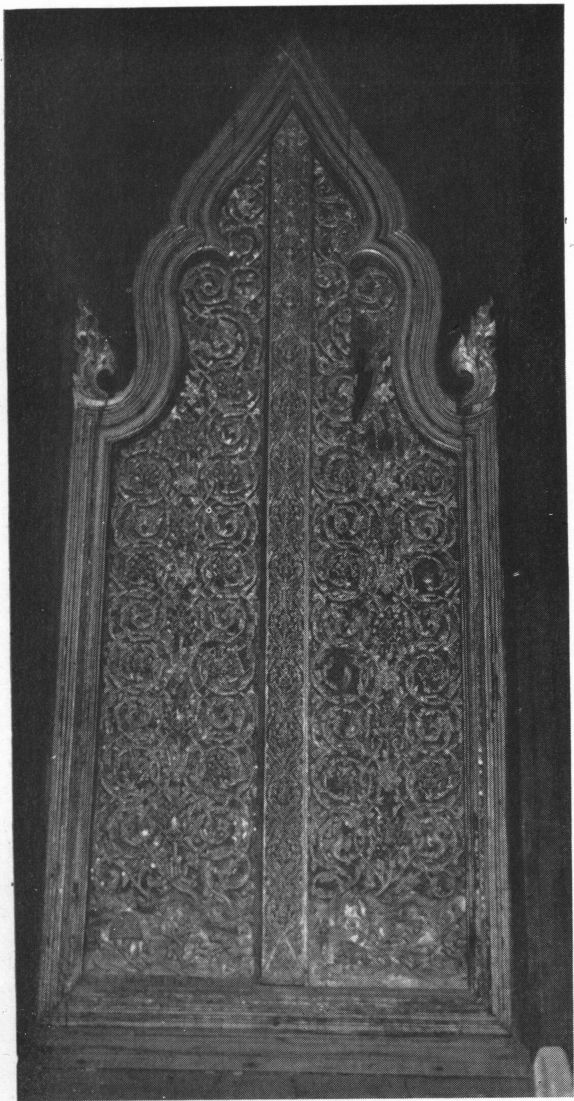
พระระเบียง หรือ วิหารคด
รอบพระอุโบสถ ถ่ายด้านใน

หน้าบันพระระเบียง หรือ ศาลาราย

ศาลาการเปรียญ วัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี

บานประตูกลางของศาลาการเปรียญ
มีรอยที่ว่าถูกพม่าฟันด้านขวามือ

ประตูเป็นรูป ๑๒ นักขัตร์ เบื้องบนประตูลดชั้นคล้ายจั่วขยาย
ปลายลงมา เป็นกระหนกเข้าหาประตู แต่น่าเสียดายที่บานข้าง
ขวามีรอยคล้ายถูกของมีคมฟันทะลุ และมีรอยแตกออกจากกันทั้ง
บาน แต่มีไม้ตามหลังประตูไว้ให้ติดกัน ถึงอย่างนั้นก็ยังเห็นรอย
เล่ากันว่า พม่าเป็นผู้ฟันเมื่อคราวยกทัพผ่านเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา
ในราว พ.ศ. ๒๓๐๗ จะเอาของหรือติดตามคนอะไรทำนองนั้น
แต่เอาแน่ไม่ได้ ความงามของบานประตูศาลาหลังนี้ เป็นที่เลื่อง
ลือกันมาก ปัจจุบันทางวัดใช้แผ่นไม้อัดปิดไว้

มุขของศาลา ๒ ข้างไม่เหมือนกัน ด้านตะวันตกทำเป็น
จั่วสองชั้น ชั้นล่างมีเสารับกับหลังคา (เหมือนวิหารสมเด็จพระวัด
เบญจมบพิตร พระนคร ซึ่งน่าจะเอาแบบอย่างมาจากศาลาหลังนี้
เพราะที่วัดเบญจมบพิตรสร้างทีหลัง)

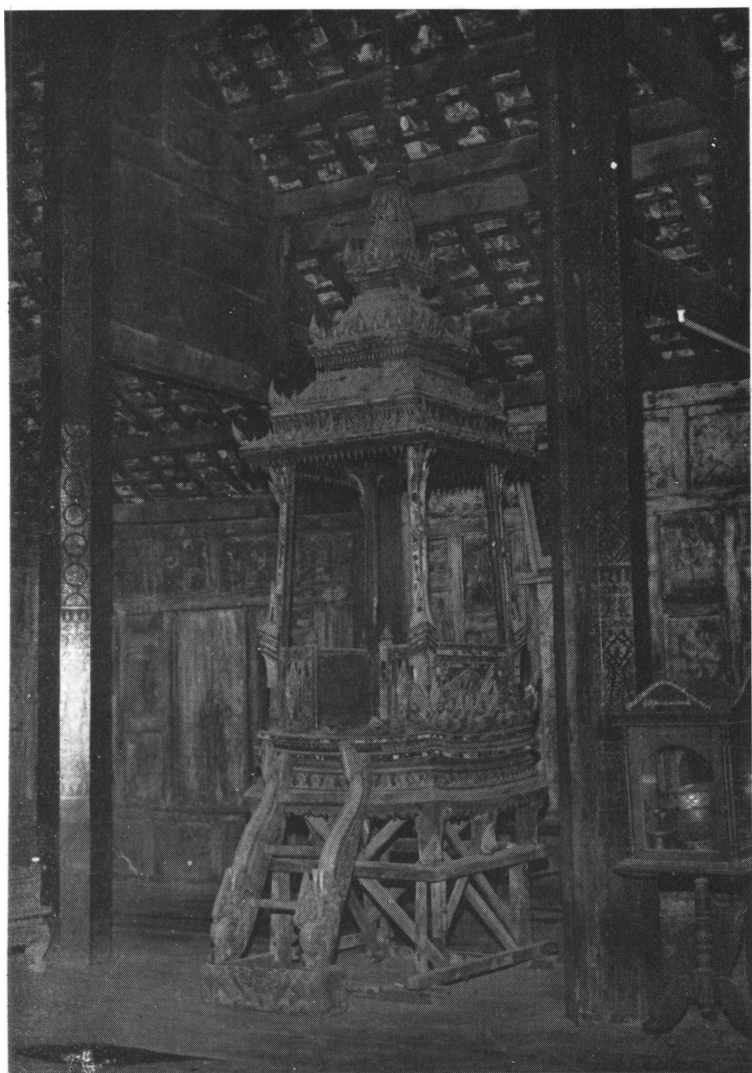
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงชมเชยศาลา
หลังนี้ไว้ว่า “หลังพระอุโบสถตรงแนวเดียวกัน มีการเปรียวยาว
เสาแปดเหลี่ยมเขียนลายรดน้ำ ลายไม่ซ้ำกันทุกคู่ ฝากระดาน
ปกน ข้างนอกเขียนลายทอง ข้างในเขียนลายน้ำกาว บานประตู
สลักซับซ้อน ชุ่มเป็นคุหางามเสียจริง ข้อซึ่งคิดจะเอาอย่างสร้าง
การเปรียวยุทธราชาธิวาส ก็เพราะรักการเปรียวยุทธใหญ่นี้ มี

ธรรมาสน์เทศน์แลสังเคตพระสวดของเก่างามเหลือที่พรรณนา(๑)
แต่คนไม่ใคร่มีใครชอบ เขาเห็นบุษบกเหมือนพุ่มเข้าพรรษา
งามกว่าจึงได้สร้างขึ้นใหม่พึ่งจะแล้ว ราคาหลายสิบชั่ง ที่เพื่อ
พรรณนาถึงเรื่องวัดใหญ่ลงไว้นี้ เพราะเหตุที่เห็นไม่มีผู้ใดชอบ
ฝีมืออย่างละเอียดชนิดนี้แล้ว เห็นเป็นอย่างเก่าเร่ร่อนไป คงไม่มี
ผู้ใดสามารถที่จะคิดปฏิสังขรณ์ จึงได้ว่าไว้เสีย พอให้มีจดหมายลง
ไว้ว่าของดีมีอยู่ในวัดนั้น ได้ถวายเงินไว้สำหรับปฏิสังขรณ์ ๒๐ ชั่ง
ครั้งก่อนก็ได้เคยออกช่วยมาก ๆ เช่นนี้ พระวัดนั้นอยู่ข้างจะดีเอา
เป็นผู้อุปการะของวัด แต่จะกล่าวได้ว่าถ้าผู้ใดออกมาเมืองเพชรบุรี
มีน้ำใจที่จะตุกรช่าง ไม่ใช่แต่เพียงมาเที่ยวค้า เทียวเขา จะหา
ที่อื่นดูให้ดียิ่งขึ้นไปกว่าวัดใหญ่เป็นไม่มี” (๒)

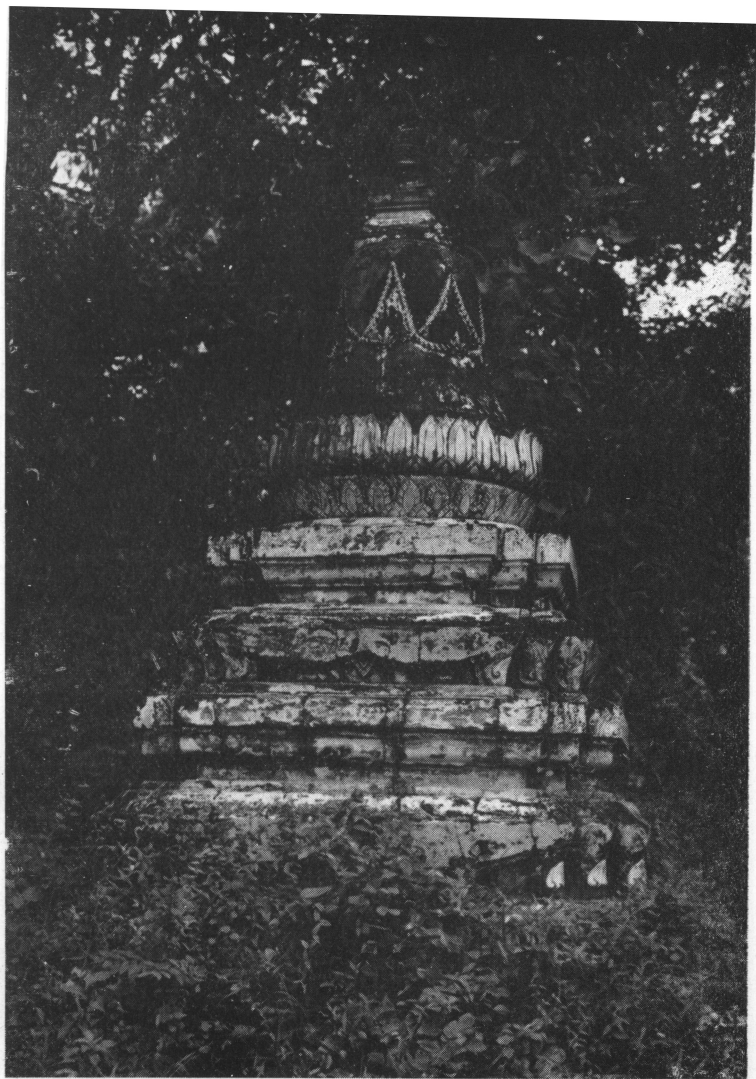
ของในศาลา ปัจจุบัน มีธรรมาสน์ใหญ่อยู่ ๒ หลัง
เป็นของเก่า ๑ หลัง ซึ่งเข้าใจว่า เป็นของที่มีอยู่เดิมแต่ไม่ได้ใช้
ธรรมาสน์หลังที่ใช้อยู่เดี๋ยวนี้ เป็นของครูพูน ชาวเพชรบุรีสร้าง
จากกรุงเทพฯ ไปถวายไว้สมัยเมื่อพระครูญาณสาคร (มุย) เป็นเจ้า
อาวาส นอกจากนั้น ยังมีสังเคตที่เป็นของพระราชทานในสมัย ร. ๕

(๑) สังเคตพระสวดนี้ ปัจจุบันรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
พระนคร

(๒) ดู-พระราชหัตถเลขา เล่มเดียวกัน น. ๒๘-๒๙

ธรรมาสันหลังเก่า ในศาลาการเปรียญ

พระเจดีย์มีลาวดลายมาลัยคล้อง หน้าพระอุโบสถ

พระปรางค์ หน้าพระอุโบสถ

หอไตร (หลังเก่า) อยู่ในสระน้ำมี ๓ เสา

อีก ๑ หลัง มีรอยพระพุทธรูปจำลองยาวประมาณ ๓ ศอก กว้างประมาณ ๑ ศอก อีก ๑ รอย และบาตรฝามุขซึ่งกล่าวกันว่า เป็นของสมเด็จพระเจ้าตากสิน

พระเจดีย์ และ พระปรางค์ พระเจดีย์มี ๓ องค์ ๒ องค์ เป็นเจดีย์ทรงลังกาขนาดย่อมอยู่ทางหน้าพระอุโบสถ และอยู่ตรงทางเข้าปากละองค์ ปัจจุบันซ่อมใหม่ ทางหน้าพระอุโบสถนี้ทำเป็นซุ้มยื่นออกมาจากแนวพระระเบียงแล้วสร้างเป็นกำแพงแก้วล้อมพระเจดีย์ ๒ องค์ ที่กล่าวถึงนี้ไปจดกับแนวพระระเบียงด้านตะวันออก เลยซุ้มหน้าพระอุโบสถออกมาประมาณ ๕ เมตร มีพระปรางค์ขนาดย่อมอยู่เหลี่ยมไม้สิบสอง ๒ ชั้น ชั้นละ ๔ กุหาอยู่ทางด้านใต้ และมีพระเจดีย์ขนาดย่อมทรงลังกาอีก ๑ องค์อยู่ทางเหนือ ที่ตรงระฆังของพระเจดีย์องค์นี้มีสังวาลพาดเหมือนพระเจดีย์คู่ที่หน้าพระอุโบสถวัดราชสิทธิาราม จังหวัดธนบุรี

หอไตร มี ๒ หลัง หลังเก่าอยู่ในสระน้ำ ทรงแบบเรือนโบราณชั้นเดียว แต่มี ๓ เสา เป็นหอไตรที่แปลกมาก อาจจะคิดเอาว่า หอไตรก็คือ หอพระไตรปิฎก พระไตรปิฎก มี ๓ คือ พระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม จึงได้สร้างไว้เพียง ๓ เสาให้คิดก็ได้ หอไตรนี้มีสะพานทอดจากริมสระไปยังหอไตรได้ ปัจจุบัน

ไม่ได้เก็บหนังสือ แต่มีไม้แกะเป็นรูปยักษ์เรียกกันว่า ไอ้ดำไอ้แดง กับรูปสิงโตอยู่ข้างใน ส่วนหลังใหม่อยู่ใกล้กับกุฏิท่านเจ้าอาวาส เป็นหอไตรไม้ ๒ ชั้น สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ มีตุลารคน้ำสวยงาม บรรจุพระธรรมอยู่ในตู้หลายใบเก็บอยู่ หอไตรหลังนี้เป็นฝีมือขุนศรีวิชัย (ชั้น์ เกิดแสงสี) ข่างฝีมือดีที่กล่าวมาแล้ว ตอนบนเป็นทรงไทย ตอนล่างเป็นแบบฝรั่งกลายๆ ล้อมด้วยกำแพงลูกฟัก

โรงเรียนพระปริยัติธรรม สร้างใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ เพราะหลังเดิมดัดแปลงเป็นที่อยู่ของท่านเจ้าอาวาส อยู่ระหว่างสระน้ำกับแถวกุฏิพระภิกษุสามเณรทางด้านตะวันออก

หอระมั่ง อยู่ระหว่างศาลาคู่ ทางด้านตะวันตกของสระน้ำ เป็นหอระมั่งก่ออิฐถือปูน ๒ ชั้น สีเหลือง และทำหลังคาเป็นซุ้มยอดแหลม ประดับด้วยลายปูนปั้น สร้างสมัยพระครูมหาวีรารักษ์ (พุก) เป็นเจ้าอาวาส

ศาลาคู่ เป็นศาลาทรงเตี้ยๆ แบบศาลานั่งพัก อยู่ทางด้านตะวันออกของหอระมั่ง ๑ หลัง อยู่ทางด้านตะวันตกของหอระมั่งอีก ๑ หลัง

หมุกุฎิส่งฆ์ อยู่ทางด้านหลังของศาลาการเปรียญ ๑

คณะ และสร้างเป็นแถวยาวขนานกับเขตวัดทางด้านใต้จากตะวัน
ออกไปตะวันตกอีก ๑ คณะ ปัจจุบัน ทางวัดได้ตัดยกเอากุฏิทาง
ด้านตะวันตกส่วนหนึ่งไปสร้างขนานกับแถวกุฏิยกขึ้นอีก ๑ แถว
แต่อยู่ตอนใต้แถวเดิม ทำเป็นหลัง ๆ ไม่มีชานถึงกัน และทำเป็น
๒ ชั้น ชั้นบนรูปเดิม ชั้นล่างเป็นตึก

รูปหล่อพระกรรมหาวิหารภิกษุ (พุท) ซึ่งเป็น
เจ้าอาวาสองค์สำคัญรูปหนึ่งปฏิสังขรณ์และสร้างความงามให้แก่วัด
ในสมัยรัตนโกสินทร์ ดังได้กล่าวมาแล้ว คณะศิษย์ได้หล่อรูป
ท่านขึ้นไว้ ๒ รูป รูปหนึ่งอยู่ในพระอุโบสถของวัดนี้ เคียงกับรูป
หล่อสมเด็จพระเจ้าตากสิน แต่อีกรูปหนึ่ง คณะศิษย์นำไปไว้ที่วัด
พรหมวิหาร

รูปข้างหล่อรูปสมเด็จพระเจ้าตากสิน ปัจจุบัน อยู่ที่
กุฏิท่านเจ้าอาวาส พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ์)
กล่าวไว้ว่า “เป็นช่างปั้นเอก หล่อรูปท่านสมเด็จพระเจ้าตากสิน”
ได้เหมือนไม่ผิดเพี้ยน จึงได้ให้หล่อรูปตากสินไว้เป็นที่ระลึกด้วย(๑)
แต่รูปหล่อตากสินนี้ ทางวัดเขียนบอกไว้ว่าเป็น เทวรูป
(หลวงพ่อเขียน)

(๑) ดู—ตำนานเมืองเพชรบุรี หน้า ๑๐๗-๑๐๘

ลำดับเจ้าอาวาส

ในสมัยอยุธยา นอกจากประวัติสมเด็จพระเจ้าตากมอแล้ว
สืบไม่ได้ว่าท่านรูปใดเป็นเจ้าอาวาส มีประวัติแต่เพียงในชั้นหลัง
ละเอียดบ้างไม่ละเอียดบ้างเป็นลำดับดังนี้

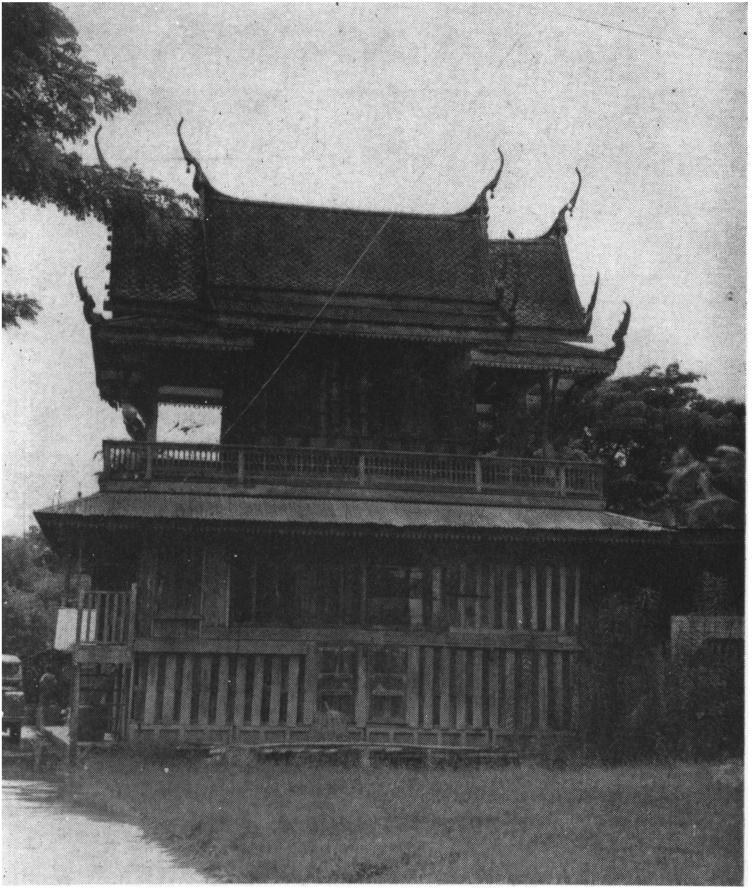
๑. ท่านเจ้าอธิการ โศก

๒. ท่านเจ้าอธิการ ฉิม

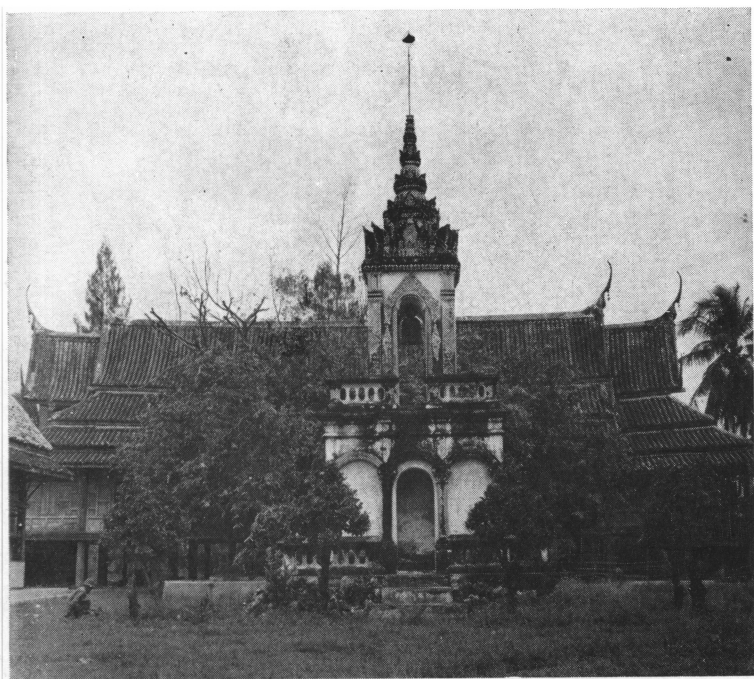
๓. ท่านเจ้าอธิการ เกิด ชาวบ้านบางจาน เรียกกันอีก
อย่างหนึ่งว่า “คุณพ่อในสระ” หรือ “ท่านเจ้าคุณในสระ”
เพราะย้ายคณะหน้าพระอุโบสถมาอยู่ตรงที่ถมสระเข้าไว้ตั้งแต่เจ้า
อาวาสองค์ก่อน ท่านรูปนี้เก่งทางคัมภีร์และวิปัสสนาธุระ

๔. ท่านเจ้าอธิการ เลียบ ชาวบ้านท่าคอย เก่งทาง
มคธภาษา

๕. พระครูมหาวชิราภิรักษ์ (พุก) ชาวบ้านท่าคอย
เป็นญาติและเป็นศิษย์ท่านเจ้าอธิการเลียบ อุปสมบทเมื่ออายุได้
๒๐ ปี เป็นเจ้าอาวาสเมื่อพรรษาได้ ๑๘ พรรษา รับสมณศักดิ์เป็น
พระครูมหาวชิราภิรักษ์ เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๗
สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดปราน
มาก เพราะฝีมือช่างดีกล่าวมาโดยลำดับแล้ว และกล่าวกันว่า

หอไตรใหม่สร้างในสมัย ร. ๕

หอร่มมังสร้างสมัย ร. ๕
ด้านหลังคือศาลาการเปรียญ

เมื่อการสร้างทางรถไฟสายใต้ไปถึงเพชรบุรี ต้องเปลี่ยนแปลงการวางรางใหม่ อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ตามแปลนเดิมแล้ว ทางรถไฟจะตัดเข้าวัดนี้ ท่านพระครูได้ถวายพระพรขอให้ทรงเปลี่ยนใหม่ เหมือนวัดสุทัศน์ ฯ ในพระนคร ซึ่งเมื่อสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้าจะตัดถนนตรงวัดสุทัศน์ ฯ แต่สมเด็จพระสังฆราช (แพ) ได้ถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า วัดสุทัศน์ ฯ เป็นวัดที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ สร้างกลางพระมหานคร ไม่ควรรื้อ จึงได้เปลี่ยนที่และทำถนนอ้อมกำแพงวัดไป แต่อย่างไรก็ตาม กรณีวัดใหญ่สุวรรณาราม อาจเป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้เปลี่ยนแปลงก็ได้ เพราะความสำคัญของวัดนั้นมีอยู่มาก ถ้าสร้างเข้ามาก็จะต้องทำลายของดีในวัดไป นอกจากท่านพระครูรูปนี้จะใส่ใจในการช่างและเป็นทีโปรงปรานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ยังปรากฏว่า ท่านเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในทางวิปัสสนาธุระอีกด้วย วัดนี้เคยมีภิกษุสามเณรจำพรรษาศึกษาเล่าเรียนในวัดสมัยที่ท่านครองอยู่ถึง ๑๑๕ รูป ซึ่งนับได้ว่าเป็นสถิติสูงสุดสำหรับในชนบท ท่านถึงมรณภาพ พ.ศ. ๒๔๕๔ อายุ ๘๒ ปี ครองวัดอยู่ ๔๐ ปีเศษ

๖. พระครูญาณสาคร (ม่วย) ชาวบ้านพีเลียง เชี่ยวชาญทางมคธภาษา โดยเรียนกับพระมหามากวัดจันทร์ ได้เคยจัดส่ง

ภิกษุสามเณรมาเรียนพระปริยัติธรรมในกรุงเทพฯ หลายรูป ท่านได้รับสมณศักดิ์เป็นพระครูญาณสาคร แต่ยังไม่ทันได้ฉลองสมณศักดิ์ถึงมรณภาพเสียก่อน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ อายุ ๖๕ ครองวัตรราว ๖ ปี

๗. พระครูญาณวิมล (แตะ) ชาวบ้านฟี่เลี้ยง เป็นพระครูญาณวิมล เมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ เป็นช่าง เป็นผู้เริ่มสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นในวัด และเป็นเจ้าคณะอำเภอพานแหลม มรณภาพ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ครองวัตรอยู่ ๑๔ ปีเศษ

๘. พระครูมหาวีฬารภิรักษ์ (นาค) นามสกุล พ่วงมณีศรีสำราญ โยมบิดาชื่อพ่วง โยมมารดาชื่อโร เกิดวันอังคาร ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๒๔ รัับตราตั้งเป็นพระอุปัชฌายะ เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๘๐ รับสมณศักดิ์เป็นพระครูมหาวีฬารภิรักษ์ เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๖ เป็นช่าง ถึงมรณภาพ เมื่อวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๘ อายุ ๗๖ ครองวัตรราว ๒๕ ปี

๙. พระครูสุวรรณศิลปาคม (สม มหาวัย) เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ชาวบ้านฟี่เลี้ยง บรรพชาเป็นสามเณรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ณ วัดมหาธาตุ พระนคร อุปสมบทที่วัดอัมพวัน เพชรบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ แล้วจำพรรษาอยู่วัดชัยชนะสงคราม พระนคร

พ.ศ. ๒๔๙๖ รับหน้าที่เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณาราม และได้เป็นเจ้าอาวาสเมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นพระอุปัชฌายะ เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ และรับสมณศักดิ์เป็นพระครูสุวรรณศิลปาคม เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๒

การศึกษาในวัด

จากประวัติความเป็นมาของวัด ซึ่งได้กล่าวมาโดยลำดับนั้น จะเห็นได้ว่า วัดนี้มีการศึกษาทางฝ่ายพระศาสนาหนักไปในทางวิปัสสนาธุระเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการจัดการศึกษาทางพระศาสนาในอย่างยุคใหม่คงจะได้มีขึ้นเมื่อมีการสร้าง ร.ร. พระปริยัติธรรมขึ้น ปัจจุบันการศึกษาปริยัติธรรมในวัดนี้ไม่มี พระภิกษุสามเณรไปศึกษาที่วัดอื่น

ส่วนการศึกษาก็อย่างหนึ่งของวัดนี้ นั่นก็คือวิชาช่าง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงแสดงพระราชดำริไว้แล้วว่า พระวัดนี้ (แต่ก่อน) เป็นช่างทั้งนั้น และการช่างในวัดนี้ได้ก่อให้เกิดสกุลช่างสำคัญขึ้นสกุลหนึ่ง คือ สกุลช่างเพชรบุรี ซึ่งจะกล่าวต่อไปในเรื่องความสำคัญของวัด

ของพระราชทาน

ของพระราชทานสำหรับวัดนี้เท่าที่ยังมีปรากฏอยู่ คือ

๑. ธรรมาสน์แสดงพระปาฏิโมกข์สมัย ร. ๕
๒. ตู้พระไตรปิฎกและหนังสือพระไตรปิฎกสมัย ร. ๕
๓. เครื่องสังเคตสมัย ร. ๕
๔. ธรรมาสน์สำหรับแสดงพระธรรมเทศนาบนศาลา
การเปรียญสมัย ร. ๕

จำนวนภิกษุสามเณร และไวยาวัจกร
 ปัจจุบันมี พระภิกษุ ๑๓ รูป
 สามเณร ๑๑ รูป
 ไวยาวัจกร ไม่มี

ความสำคัญของวัด

ความสำคัญของวัด นอกจากที่ได้กล่าวมาในเรื่อง ปุชนิย-
 วัตถุโบราณสถานแล้ว ยังมีข้อที่ควรจะกล่าวถึงความสำคัญโดย
 เฉพาะของวัดนี้คือ

สกุลช่างเพชรบุรี เรื่องสกุลช่างเพชรบุรีเกี่ยวข้องกับ
 วัดนี้อย่างไรนั้น ขอนำข้อความของนายเขียน ยัมศิริ คณบดี
 จิตรกรรม และประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร มาลงไว้ดังนี้

“สกุลช่างเพชรบุรี สกุลช่างนี้มีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัด
 เพชรบุรี จะมีความสัมพันธ์ติดต่อหรือได้รับอิทธิพลจากสกุลช่าง
 อยุธยาอย่างน้อยเพียงใดนั้น ยากแก่การวินิจฉัยให้เด็ดขาดไปได้

เพราะงานที่เหลืออยู่ให้เห็นเป็นหลักฐานสำคัญนั้น มีอยู่ที่วัดใหญ่
สุวรรณารามเป็นส่วนใหญ่ นอกนั้นเป็นของสร้างขึ้นในสมัยหลัง
ทั้งสิ้น (รัตนโกสินทร์) ลักษณะพิเศษของสกุลช่างนี้ อยู่ที่แสดง
ให้เห็นถึงการแสดงออกของลักษณะการช่างท้องถิ่นอันแตกต่างกันไป
จากสกุลช่างอยุธยา กล่าวง่าย ๆ ก็คือ มีวิธีการเป็นพิเศษของ
สกุลช่างภาคใต้ อย่างไรก็ตาม ก็เป็นงานจิตรกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อ
ส่งเสริมพระพุทธศาสนา

ย่อมเป็นสิ่งแน่นอนว่าอิทธิพลของภูมิศาสตร์ ขนบธรรมเนียม
ประเพณี และสิ่งแวดล้อมของชนในถิ่นนั้นมีผลบังคับเป็นอย่างมาก
ให้ศิลปินเกิดความคิดแสดงออกมาในงานของตนแตกต่างกันออกไป
จากแหล่งที่เป็นศูนย์กลางของความเจริญซึ่งมีฐานะเป็นเมือง
หลวง อย่างศิลปินของพระนครศรีอยุธยา คุณค่าของงานจิตรกรรม
ของสกุลเพชรบุรี ก็อยู่ที่จิตวิญญาณและชีวิตของงาน มากกว่า
ความมีฝีมือประณีตวิจิตรบรรจง ซึ่งในแง่ศิลป์แล้ว เราจำต้องแยก
ค่าของความงามกับค่าของจิตวิญญาณออกจากกัน เพราะมีคุณค่า
ในตัวเองคนละแง่ คนละประเด็นจะเปรียบเทียบกันไม่ได้

ขอให้ดูรูปภาพ “เทพชุมนุม” ซึ่งอาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์
ได้คัดลอกมาส่วนหนึ่งจากวัดใหญ่สุวรรณาราม (พุทธศตวรรษที่

๒๑) จะเห็นว่าภาพฝีมือไม่สูงนัก แต่ดูมีความเข้มแข็ง ลวดลายฉากหลังก็มีองค์ประกอบแปลกเป็นพิเศษไปจากแบบของอยุธยา” (๑)

รวมความว่า ศิลปต่าง ๆ ในวัดใหญ่สุวรรณารามที่ไม่ใช่แบบอย่างของอยุธยาแล้ว นับได้ว่า เป็นสกุลช่างสกุลหนึ่งของไทย คือ สกุลช่างเพชรบุรีที่มีเหลืออยู่ในวัดนี้

แบบฝาเรือนไทยสมัยโบราณ ในวัดนี้มีกุฏิสงฆ์ที่สร้างขึ้นในสมัยก่อนอยู่เกือบทั้งหมด โดยเฉพาะฝากุฏิหรือฝาเรือนนั้นมีฝาแบบเรือนไทยสมัยโบราณถึง ๔ แบบ คือ แบบฝาปะกน แบบฝาสำหรับวัด (แต่กรุด้วยแผ่นไม้ ไม่ใช่ใบไม้) แบบฝาสายบัว และแบบลูกฟัก โดยเฉพาะหอสวดมนตร์ ด้านนอกเป็นฝาปะกน แต่ด้านในเรียบเหมือนไม้แผ่นเดียวกัน เพราะทำล้นสอดใส่ไว้ประณีตมาก หากมองดูไกล ๆ จะเห็นแผ่นไม้แผ่นใหญ่เหมือนไม่มีรอยต่อ.

-
- (๑) ท่านเจ้าของความเห็นได้กรุณาให้คัดจากเรื่อง จิตรกรรมไทย ซึ่งได้จัดทำขึ้นเมื่อคราวได้รับทุนจาก สปอ. ให้ทำการค้นคว้าหาหลักฐานเกี่ยวกับวิวัฒนาการของจิตรกรรมไทย พ.ศ. ๒๕๐๐

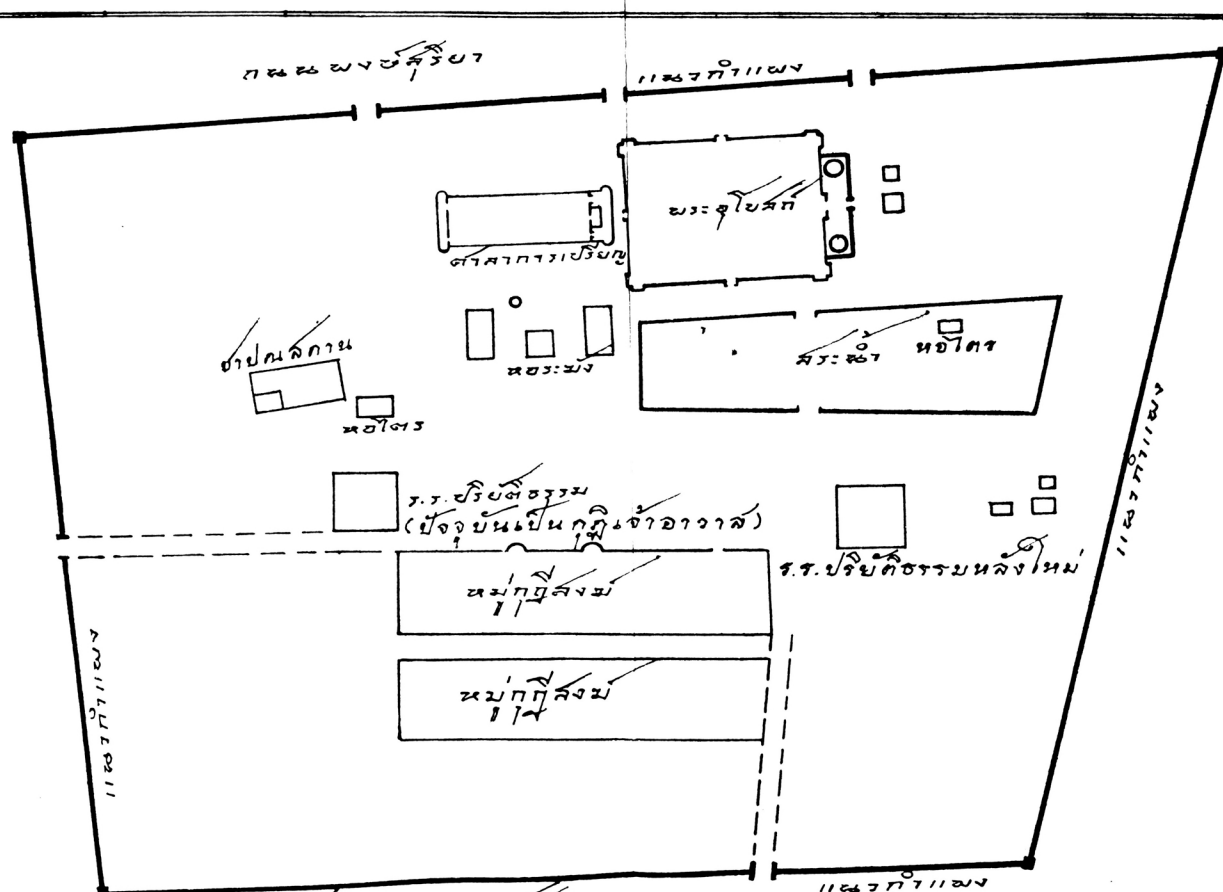
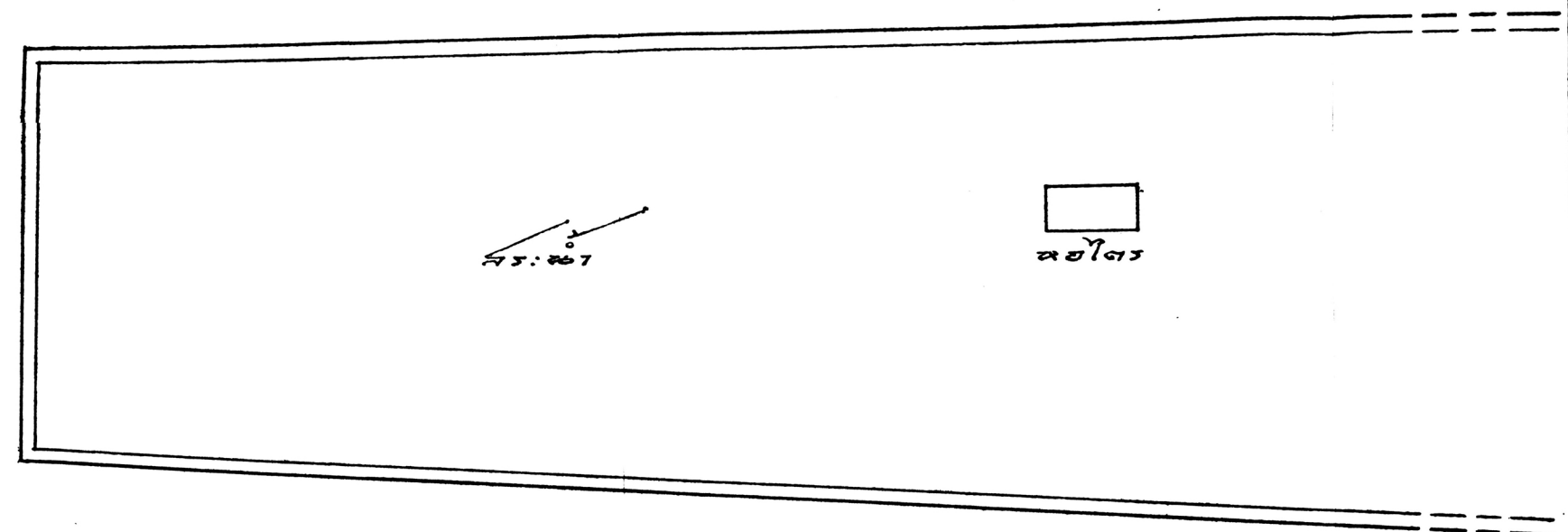
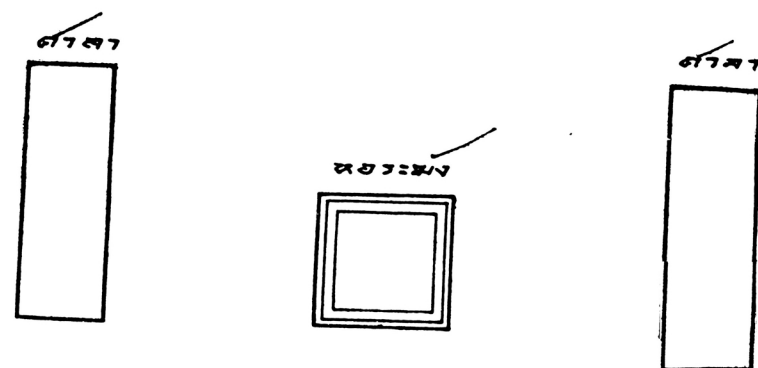
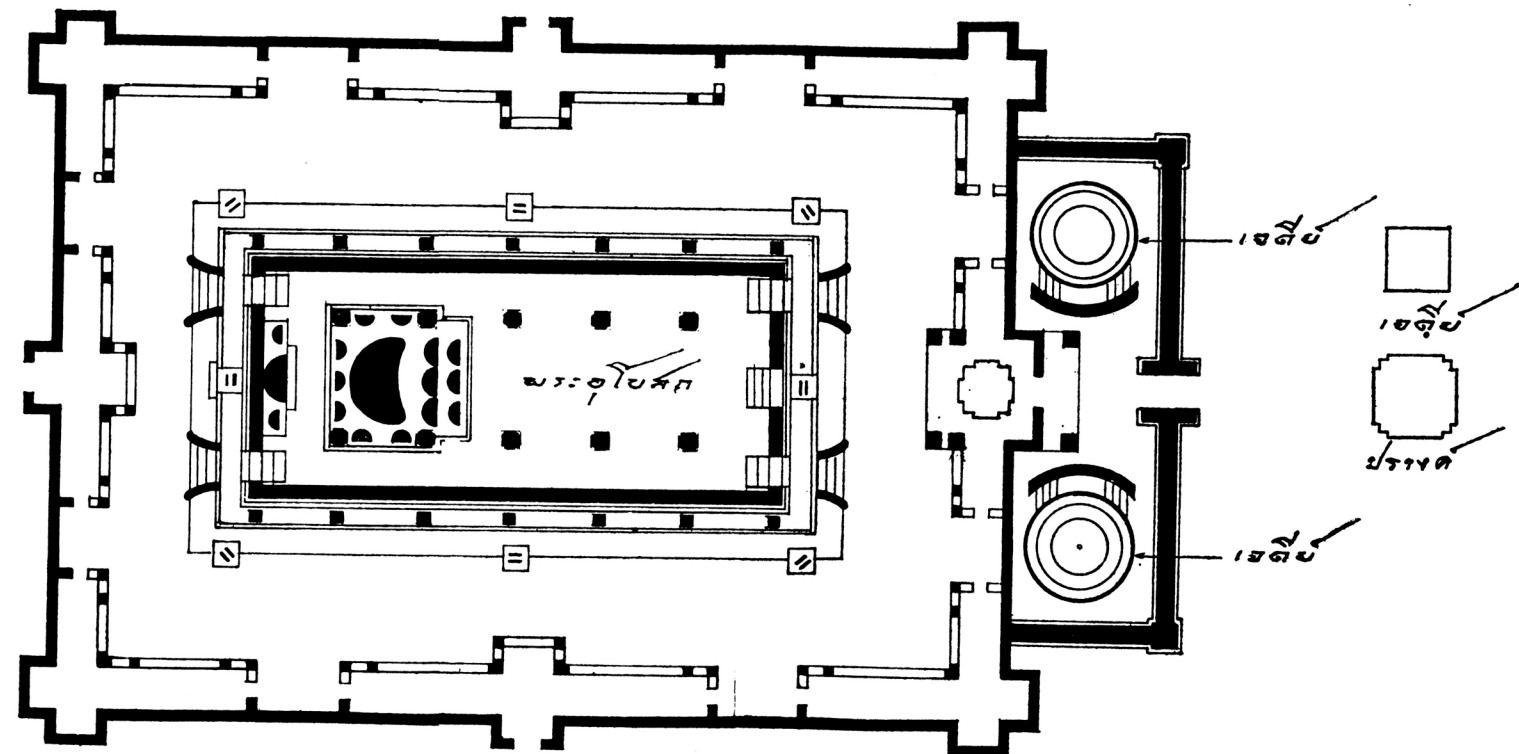
หม่อมกุญแจสงฆ์

รายนามผู้บริจาคทรัพย์
ร่วมในการทอดกฐินพระราชทานกรมศิลปากร
ณ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี
เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๒

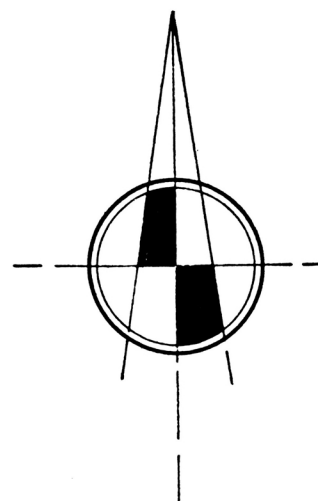
๑. อธิบดีกรมศิลปากร	๒๐๐ บาท
๒. รองอธิบดีกรมศิลปากร	๑๕๐ บาท
๓. กุรุสภา	๑,๐๐๐ บาท
๔. ข้าราชการสำนักงานเลขาธิการกรม	๔๘๕ บาท
๕. ข้าราชการกองการสังคีต	๒,๔๕๐ บาท
๖. ข้าราชการกองจดหมายเหตุแห่งชาติ	๔๑๐ บาท
๗. ข้าราชการกองโบราณคดี	๑,๕๕๐ บาท
๘. ข้าราชการกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์	๒๘๐ บาท
๙. ข้าราชการกองศิลปศึกษา	๒,๕๐๐ บาท
๑๐. ข้าราชการกองสถาบันวิทยกรรม	๕๗๗ บาท
๑๑. ข้าราชการกองหัตถศิลป์	๑,๑๐๐ บาท
๑๒. ข้าราชการกองหอสมุดแห่งชาติ	๑,๑๓๐ บาท
๑๓. ลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราวของกรมศิลปากร	๑,๐๐๐ บาท
๑๔. ห้างหุ้นส่วนจำกัด แสงทวี	๓,๐๐๐ บาท
๑๕. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวกร	๒,๐๐๐ บาท
๑๖. คุณหญิงประภาพรพรณ วิจิตรวาทการ	๑,๐๐๐ บาท
๑๗. ผู้ว่าราชการจังหวัดระยอง	๑,๐๐๐ บาท

๑๘. ห้างหุ้นส่วนจำกัด แชนฟ้า	๑,๐๐๐ บาท
๑๙. ห้างหุ้นส่วนจำกัด สีส้มเชียงใหม่เฟอร์นิเจอร์	๑,๐๐๐ บาท
๒๐. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ดำรงค์ก่อสร้าง	๑,๐๐๐ บาท
๒๑. นายกิตติ จิตต์ศรีสุนันท์	๑,๐๐๐ บาท
๒๒. บริษัทบุญหงษ์ จำกัด	๑,๐๐๐ บาท
๒๓. ห้างโบราณวัตถุไทย	๕๐๐ บาท
๒๔. บริษัทมลิวา จำกัด	๔๐๐ บาท
๒๕. บริษัทวันเฮงก่อสร้าง จำกัด	๔๐๐ บาท
๒๖. ร้านกรงเก่าแอนติค	๒๐๐ บาท
๒๗. ห้างหุ้นส่วนจำกัด เชิงหวดแอนติค	๒๐๐ บาท
๒๘. บริษัทเทพดิสิต จำกัด	๒๐๐ บาท
๒๙. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยคุณแสง	๒๐๐ บาท
๓๐. ห้างหุ้นส่วนจำกัด สงวนสถาปัตย์	๒๐๐ บาท
๓๑. ร้านเป่งแสง	๒๐๐ บาท
๓๒. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ต. พัฒนาการช่าง	๑๐๐ บาท
๓๓. ร้านแสงกมลเทรดดิ้ง	๑๐๐ บาท
๓๔. ห้างเบ๊เต็กฮวด	๑๐๐ บาท
๓๕. ห้างสุขโขทัยวัตถุโบราณ	๑๐๐ บาท
๓๖. ห้างหุ้นส่วนจำกัด สมิตกาลเลอร์	๑๐๐ บาท
๓๗. ร้านโมโนแกรม	๑๐๐ บาท
๓๘. ร้านเฮอร์วันแอนติค	๑๐๐ บาท
๓๙. ห้างฮั่วเจ	๑๐๐ บาท
๔๐. คุณจิตรเสน สุขะวนิช	๒๐ บาท
๔๑. ผู้บริจาครายย่อย	๓๐๕ บาท
๔๒. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร พิมพ์หนังสือเรื่อง “ประวัติ วัดใหญ่สุวรรณาราม” ร่วมช่วยร่วมการกุศล	๑,๕๐๐ เล่ม

๓๑ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐

ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥିବା ମାଗଣାଙ୍କ 1:1,000
9 ଅ./୩ 2512

ผ่องแผ้วใหญ่ สวรรณาธรรม

ਚ. ਹ. ਕਪੂਰ
 ਮਾਯਾਸਰ 1:200

Scale 1:200	
วัดชัย	วัดชัย 2502
วัดสม	วัดสม
วัดรวม	วัดรวม
วัดรวม	วัดรวม

॥ समस्तान्तर : गवयपरात्मनो : गमनैवपार.

